Samala Chaokza
Pari Bhashya
Satra Patha

140708

Re
1944.

BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

ZZ. a. 31.

1944

3/1944

॥ अथसमासचक्रप्रारंभः॥श्रीरामचंद्रायनमः॥

ASIATIC

श्रीगणेशायनमः॥श्रीसरस्वत्यैनमः॥श्री विश्वेश्वरायनमः॥षोढासमासः संक्षेपादष्टाविंशतिधापुनः॥नित्या
नित्यत्वयोगेनकुगतिकेनचद्विधा॥तत्राष्टधातत्पुरुषः सप्तधाकर्मधारयः॥सप्तधाचबहुव्रीहिर्द्विगुराभा
षितोद्विधा॥द्वंद्वश्चतुर्विधोज्ञेयोवयीभावोद्विधातमः तेषांपुनः समासानांप्राधान्यंस्याच्चतुर्विधं॥अस्यार्थः
॥समासः संक्षेपात्षड्विधोभवति॥तत्पुरुषः कर्मधारयोबहुव्रीहिर्द्विगुर्द्वंद्वोव्ययीभावश्चेति॥तत्रउत्तरप
दार्थप्रधानस्तत्पुरुषः॥द्विगुकर्मधारयौतत्पुरुषप्रभेदौ॥अन्यपदार्थप्रधानोबहुव्रीहिः॥उभयपदार्थप्र
धानोद्वंद्वः॥पूर्वपदार्थप्रधानोव्ययीभावः॥एकपद्यंसमासमासप्रयोजनं॥तत्रतत्पुरुषः अष्टविधोभवति॥प्र
थमातत्पुरुषोद्वितीयातत्पुरुषस्तृतीयातत्पुरुषश्चतुर्थीतत्पुरुषः पंचमीतत्पुरुषः षष्ठीतत्पुरुषः सप्तमीतत्पु
रुषोनञ्तत्पुरुषश्चेति॥तत्रप्रथमातत्पुरुषोयथा॥पूर्वंकायस्यपूर्वकायः॥अपरंकायस्यअपरकायः॥अर्ध
पिप्पल्याः अर्धपिप्पली॥अर्धचंद्रस्यअर्धचंद्रः॥द्वितीयंभिक्षायाः द्वितीयभिक्षा॥द्वितीयातत्पुरुषोयथा॥
वृक्षंश्रीतः वृक्षःश्रितः॥कांतारमतीतः कांतारमतीतः॥ग्रामंगतोग्रामगतः॥वर्षभोग्योवर्षभोग्यः॥प्रयोजनं
प्रेरितः प्रयोजनप्रेरितः॥तृतीयातत्पुरुषोयथा॥शंकुलयाखंडः शंकुलाखंडः॥धान्येनार्थोधान्यार्थः॥मा
सेनपूर्वोमासपूर्वः॥मात्रासदृशोमातृसदृशः॥वाचानिपुणोवाङ्निपुणः॥चतुर्थीतत्पुरुषोयथा॥यूपायदा
रुयूपदारु॥कुंडलायहिरण्यंकुंडलहिरण्यं॥आत्मनेहितंआत्महितं॥आत्मनेसुखंआत्मसुखं॥अर्थेन
नित्यसमासोविशेष्यलिंगतावचनंवक्तव्यं॥द्विजायायंद्विजार्थः॥सूपः॥द्विजायेयंद्विजार्थी॥यवागूः द्वि
जायेदंद्विजार्थं॥पयः॥पंचमीतत्पुरुषोयथा॥सिंहान्नभयंसिंहभयं॥चोराद्धीतिश्चोरभीतिः॥षष्ठीतत्पुरु

S/1944

षोयथा॥चूतस्यफलंचूतफलं॥राज्ञःपुरुषोराजपुरुषः॥वायोःसखावायुसखः॥देवानांराजादेवराजः॥
ताराणांपथाःतारापथः॥इक्षूणांछायाइक्षुछायं॥इनस्यसप्ताइनसप्तं॥पुरुषस्यआयुःपुरुषायुषं॥अश्वा
नामुरइवअश्वोरसं॥विश्वस्यकर्त्ताविश्वकर्त्ता॥भुवनस्यगोप्ताभुवनगोप्ता॥धरतीतिधरः॥गंगायाः धरः
गंगाधरः॥एवं॥स्मरहरः॥भूधरः॥सप्तमीतत्पुरुषोयथा॥अक्षेषुशौंडः अक्षशौंडः॥वाद्येकुशलः वाद्य
कुशलः॥शास्त्रेषुनिपुणः शास्त्रनिपुणः॥नीडेपक्षीनीडपक्षी॥नञ्तत्पुरुषोयथा॥नब्राह्मणः अब्राह्मणः
॥अश्वाधन्यः अनेश्वः॥इतितत्पुरुषः॥कर्मधारयःसप्तविधः॥विशेषणपूर्वपदोविशेष्यपूर्वपदोविशेष
णोभयपदःउपमानपूर्वपदःउपमानोत्तरपदः संभावनापूर्वपदः अवधारणापूर्वपदश्चेति॥तत्रविशेषण
पूर्वपदकर्मधारयोयथा॥कृष्णश्वासोसर्पश्चकृष्णसर्पः॥रक्तोचेतोपाणीचरक्तपाणी॥श्वेताश्वतेअश्वा
श्वेताश्वाः॥पीताचसालताचपीतलता॥रम्येचतेचशालेचरम्यशाले॥शिवाश्चताः रात्रयश्चशिव
रात्रयः॥नीलंचतत्उत्पलंचनीलोत्पलं॥विमलेचतेनेत्रेचविमलनेत्रे॥फुल्लानिचतानिपद्मानिचपु
ल्लपद्मानि॥विशेष्यपूर्वपदोयथा॥वय्याकरणश्चासौखसूचिश्चवय्याकरणखसूचिः॥विशेषणोभयप
दोयथा॥शीतंचतदुष्णंचशीतोष्णं॥उत्खातश्चासौप्रतिरोपितश्चउत्खातप्रतिरोपितः॥पूर्वमुत्खातःप
श्चात्प्रतिरोपितइत्यर्थः॥एवंस्नातानुलिप्तः॥उपमानपूर्वपदोयथा॥घनइवश्यामः घनश्यामः॥शंख
इवपांडुरः शंखपांडुरः॥उपमानोत्तरपदोयथा॥पुरुषोव्याघ्रइवपुरुषव्याघ्रः॥नरःसिंहइवनरसिंहः
॥मुखंपद्ममिवमुखपद्मं॥संभावनापूर्वपदोयथा॥गुणइतिबुद्धिःगुणबुद्धिः॥पुत्रइतिग्रहणंपुत्रग्रहं

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

णं॥ अवधारणापूर्वपदोयथा॥ विद्यैवधनंविद्याधनं॥ मानएवधनंमानधनं॥ यशएवधनंयशोधनं॥ पुण्य
मेवबंधुःपुण्यबंधुः॥ उत्तरपदलोपिकर्मधारयोयथा॥ शाकप्रियःपार्थिवःशाकपार्थिवः॥ देवपूजकोब्रा
ह्मणःदेवब्राह्मणः॥ मयूरव्यंसकादयश्चेतिमयूरोव्यंसकः॥ मयूरोव्यंसकः॥ उरङ्क अवाङ्क उच्चावच
॥ निश्चितंचप्रचितंचनिश्चप्रचं॥ नास्तिकिंचनयस्यअकिंचनः॥ नास्तिकुतोभयंयस्यसः अकुतोभयः॥
अन्योराजाराजांतरं॥ चिदेवचिन्मात्रं॥ कुत्सितःपुरुषःकुपुरुषः॥ शोभनाःपुरुषाःसुपुरुषः॥ निश्चितंश्रेयः निः
श्रेयसं॥ प्रगतआचार्यःआचार्यः॥ अतिक्रांतोमालांअतिमालः॥ अवक्रुष्टःकोकिलयाअवकोकिलः॥
परिग्लानोध्ययनायपर्याध्ययनः॥ निष्क्रांतःकोशांव्याःनिष्कोशांविः॥ उपपदसमासोयथा॥ कुंभंकरोतीति
कुंभकारः॥ धनंददातीतिधनदः॥ गुणानगृह्णातीतिगुणग्राही॥ द्वाभ्यांपिबतीतिद्विपः॥ पादैःपिबतीतिपाद
पः॥ इत्यादि॥ इतिकर्मधारयः॥ समधाबहुव्रीहिर्यथा॥ द्विपदोबहुपदःसंख्योनरपदःसंख्योभयपदः॥ सह
पूर्वपदःसगंतरालक्षणोव्यतिहारलक्षणश्चेतितत्रद्विपदोबहुव्रीहिःषड्विधः॥ द्वितीयाबहुव्रीहिस्तृती
याबहुव्रीहिश्चतुर्थीबहुव्रीहिःपंचमीबहुव्रीहिः॥ षष्ठीबहुव्रीहिः॥ सप्तमीबहुव्रीहिश्चेति॥ तत्रद्वितीया
बहुव्रीहिर्यथा॥ आरूढोवानरोयंसः आरूढवानरः॥ वृक्षःप्राप्तउदकं॥ यांसाप्राप्तोदका॥ नगरी॥ प्रा
प्तंकमलंयंतत्प्राप्तकमलं॥ सरःतृतीयाबहुव्रीहिर्यथा॥ जितःकामोयेनसः जितकामः॥ ऊढःरथःये
नसःऊढरथः॥ अनङ्गानुभुक्तःभोगःयथासाभुक्तभोगास्त्रीजितंकमलंयेनतत् जितकमलं॥ मुखं॥ चतु
र्थीबहुव्रीहिर्यथा॥ उपनीतंभोजनंयस्मैसः उपनीतभोजनः उपहृतःपशुर्यस्मैसः उपहृतपशुः॥ रुद्रः॥ पंच

॥२॥

7/1944

मीबहुव्रीहिर्यथा॥ निष्क्रांतोजनोयस्मात्सः निष्क्रांतजनः ग्रामः उद्धृतंओदनंयस्याः साउद्धृतौदना॥ रूढाग्नि
॥ षष्ठीबहुव्रीहिर्यथा॥ पीतंअंबरंयस्यसः पीतांबरः॥ नीलःकंठोयस्यसः नीलकंठः॥ त्रीणिलोचनानियस्यसः
त्रिलोचनः॥ द्वौबाहुयस्यसः द्विबाहुः॥ एकोग्रामोययोस्तौएकग्रामौ॥ रक्तानिवस्त्राणियेषांतेरक्तवस्त्राः॥ पु
रुषाः॥ एकंमंदिरंययोस्तेएकमंदिरे॥ स्त्रियोचारुभूषणानियासांताः चारुभूषणाः॥ स्त्रियः॥ चित्राःभित्तयो
यस्यतत् चित्रभित्तिगृहं॥ अनर्घ्याणिरत्नानियस्तेअनर्घ्यरत्ने॥ करटे॥ भूरिसंतंयेषांतानिभूरिसतानि
॥ जनपदानि॥ सप्तमीबहुव्रीहिर्यथा॥ वीराःपुरुषाःयस्मिन्सः वीरपुरुषकः॥ ग्रामःउषितःविभवःयस्मि
न्सः उषितविभवः ग्रामः पुष्पिताःद्रुमाःयस्मिन्तत्पुष्पितद्रुमं॥ वनंबहवःयज्वानःयस्यांसाबहुयज्वा॥ शा
का॥ बहुपदबहुव्रीहिर्यथा॥ नीलोज्वलंवपुर्यस्यज्वलवपुः विक्रमेणअर्जितासंपसः नीलोज्वलवपुः विक्रमेण
अर्जितासंपद्यस्यसः विक्रमार्जितसंपत् अधिकरणबहुव्रीहिर्यथा॥ शूलं॥ पाणौयस्यसः शूलपाणिः॥ चक्रं
पाणौयस्यसः॥ चक्रपाणिः॥ हिरण्यगर्भंयस्यसः हिरण्यगर्भः॥ मनुष्यात्जन्मयस्यसः मनुष्यजन्मा॥ खरस्य
मुखमिवमुखंयस्यसः खरमुखः॥ उच्चैर्घटोयस्याः साउच्चैर्घटा॥ अंगगात्रोदरस्तनकंठोष्ठदंतमुखास्किकेशा
॥ स्त्रियांबहुव्रीहावविकारांताभवंतियथा॥ सुंदरंअंगंयस्याः सासुंदरांगी॥ सुगात्री॥ शातोदरीपीवरस्तनी॥
कंबुकंठी॥ बिंबोष्ठी॥ सुदंती॥ सुदती॥ चंद्रमुखी॥ इंदीवराक्षी॥ सुकेशी॥ इतिदेवाचकानांस्त्रीत्वेआ
कारांतत्वं॥ चारुदेहा॥ नीलालका॥ वृत्तकुचा॥ कुंदरदना॥ कंबुकंधरा॥ पद्मास्यासुनयना॥ इत्यादि॥ सं
ख्योनरपदोयथा॥ दशानांसमीपेयेसंतितेउपदशाः॥ नवएकादशवेत्यर्थः॥ आसंनाविंशतिर्येषांतेआसंन

विंशाः॥ संख्योभयपदोयथा॥ द्वौवात्रयोयेषांतेद्वित्राः॥ त्रयश्चत्वारोवायेषांतेत्रिचतुराः॥ पंचषड्भायेषांते पंचषाः॥ सहपूर्वपदोयथा॥ पुत्रेणसहवर्त्ततइतिसपुत्रः॥ भार्ययासहवर्त्ततइतिसभार्यः॥ दिगंतरालक्षणेयथा॥ दक्षिणस्याश्चपूर्वस्याश्चदिशोर्यदंतरालंसादिक्दक्षिणपूर्वा॥ उत्तरस्याश्चपूर्वस्याश्चदिशोर्यदंतरालंसादिक्उत्तरपूर्वा॥ व्यतिहारदर्शिणेयथा॥ केशेषुकेशेषुगृहीत्वाइदंयुद्धंप्रवर्त्ततइतिकेशाकेशिदंडे श्चदंडेश्चप्रहृत्यइदंयुद्धंप्रवर्त्ततइतिदंडादंडि॥ खड्गाखड्गि॥ नखानखि॥ मुखामुखि॥ बाहुबाहवी॥ इ इतिबहुव्रीहिः॥ संख्यापूर्वोद्विगुःसद्विविधःएकविद्धावीअनेकवद्धावीचेति॥ तत्रएकवद्धावीतिद्विगुर्यथा॥ त्रिणिशृंगाणिसमाहृतानित्रिशृंगंचतुर्णांयुगानांसमाहारश्चतुर्युगं॥ पंचानांवटानांसमाहारःपंच वटी॥ पंचानांगवांसमुहःपंचगवं॥ अनेकवद्धावीयथा॥ चत्वस्त्रोदिशश्चतुर्दिशः॥ सप्तऋषयःसप्तर्ष यः॥ इतिद्विगुः॥ उभयपदार्थप्रधानोद्वंद्वश्चतुर्विधः॥ समुच्चयान्वाचयःइतरेतरयोगःसमाहारश्चेति॥ तत्रईश्वरंगुरुंचभजसेतिसमुच्चये॥ भिक्षामटगांचानयेति॥ अन्वाचयेचसमासोनास्ति॥ इतरेतरद्वं द्वोयथा॥ रामश्चलक्ष्मणश्चरामलक्ष्मणौशिवश्चकेशवश्चशिवकेशवौ॥ हरिश्चहरश्चहरिहरौ॥ हेमंतश्च शिशिरश्चवसंतश्चहेमंतशिशिरवसंताः॥ ब्राह्मणश्चक्षत्रियाश्चविशश्चशूद्राश्चब्राह्मणक्षत्रियविट्शू द्राः॥ अग्निश्चसोमश्चअग्नीषोमौ॥ मित्रश्चवरुणश्चमित्रावरुणौ॥ माताचपिताचमातापितरौ॥ पिताच पुत्रश्चपितापुत्रौ॥ जायाचपतिश्चजायापती॥ दंपती॥ जंपती॥ स्त्रीचपुमांश्चस्त्रीपुंसौ॥ द्यौश्चभूमिश्च द्यावाभूमी॥ ऋक्चसामचऋक्सामे॥ वाङ्मनश्चवाङ्मनसी॥ समाहारद्वंद्वोयथा॥ पाणीचपादश्चपा

9/1944

णिपादं॥ रथिकाश्चअश्वारोहाश्चरथिकाश्चअश्वारोहं॥ कुशाश्चकाशाश्चकुशकाशं॥ शंखश्चपटहश्चशं खपटहं॥ अहंपश्चनकुलाश्चअहिनकुलं॥ गावश्चव्याघ्राश्चगोव्याघ्रं॥ काकाश्चउलूकाश्चकाकोलूकं॥ अहश्चरात्रिश्चअहोरात्रं॥ रात्रिश्चदिवश्चरात्रिंदिवं॥ अहनिचदिवाचअ ० हर्दिवं॥ वाक्त्वक्चवाक्त्वचं ॥ त्वक्चस्त्वक्त्वक्स्रजं॥ शमीचदृशच्चशमीदृशं॥ वाक्चेत्यिङ्वाक्षिपं॥ छत्रंचउपानच्चछत्रोपानहं ॥ इतिद्वंद्वः॥ पूर्वपदार्थप्रधानोव्ययीभावःसद्विविधः॥ अव्ययपूर्वपदोनामपूर्वपदश्चेति॥ तत्रअव्यय पूर्वपदोयथा॥ कुंभस्यसमीपमुपकुंभं॥ भद्राणांसमृद्धिःसुभद्रं॥ यवनानांवृद्धिःदुर्यवनं॥ मक्षिकाणा मभावोविर्मक्षिकं॥ हिमस्यअत्ययःअतिहिमं॥ निद्रांसंप्रतिनयुज्यतइत्यतिनिद्रं॥ संशयस्याभावःअ संशयं॥ हरिशब्दस्यप्रकाशःइतिहरिः॥ विष्णोःपश्चादनुविष्णु॥ रूपस्ययोग्यमनुरूपं॥ अर्थमर्थंप्रति प्रत्यर्थं॥ शक्तिमनतिक्रम्ययथाशक्ति॥ हरेःसादृश्यंसहरि॥ ज्येष्ठस्यानुपूर्वेणत्यनुज्येष्ठं॥ चक्रेणयुगपत् सचक्रं॥ सदृशःसख्यासंसखि॥ क्षत्राणांसंपत्तिःसक्षत्रं॥ तृणमप्यपरित्यज्यसतृणं॥ अग्निंग्रंथपर्यं तमधीतेसाग्नियावंतःश्लोकास्तावंतोच्युतप्रणामाः॥ यावल्लोकं॥ समुद्रस्यमध्येमध्येसमुद्रं॥ गंगायाः पारेपारेगंगं॥ नामपूर्वपदोयथा॥ शाकस्यमात्राशाकप्रति॥ फलस्यलेशःफलप्रति॥ समासोहिविधः ॥ नित्यसमासः॥ अनित्यसमासश्चेति॥ अविग्रहोसपरविग्रहोनित्यसमासः॥ प्रकर्षेणचरःप्रचरः॥ कुंभंकरोतीतिकुंभकारः॥ पद्मेनसदृशंपद्मनिभं॥ चंद्रेणसदृशंचंद्रसकाशं॥ इत्यादि॥ स्वपरविग्रहो नित्यसमासः॥ लुक्समासः॥ अलुक्समासश्चेति॥ पुनर्द्विविधः॥ लुप्तविभक्तिकोलुक्समासः॥ य

थाराजः पुरुषोराजपुरुषः॥ इत्यादि॥ समस्यमानपदजानव्यंनदृष्टव्यं॥ अलुक्समासोयथा॥ कंठेकालः
लोयस्यसः कंठेकालः॥ उरसिलोमायस्यसः उरसिलोमा॥ सरसिजातंसरसिजं॥ दिविजायंतेदिविजाः
॥ दिविसीदंतीतिदिविषदः॥ स्तंबेरमतीतिस्तंबेरमः॥ कर्णेजपतीतिकर्णेजपः॥ त्विषंपतिः वारांनिधिः
दिवस्पतिः वाचस्पतिः पश्यतोहरः स्तोकान्मुक्तः अंतिकादागतः कष्टादागतः आत्मनेपदं परस्मैपदं
ॐजसाकृतं सहसाकृतं अंभसाकृतं इत्यादि कृत्तद्धितसमासैकशेषसनाद्यंतधातुरूपाः पंचवृत्तयः
पदार्थाभिधावृत्तिः वृत्त्यर्थबोधकंवाक्यंविग्रहः पुण्यंकरोतीतिपुण्यकृत् यश्चविनतायाः अपत्यंपुमा
नदैनतेयः भृगोरपत्यंपुमान् भार्गवः भृगोरपत्यंस्त्रीभार्गवी पर्वतस्यापत्यंस्त्रीपार्वती द्रोणस्यापत्यंपुमा
न् द्रौणिः कुंत्याः अपत्यंपुमान् कौंतेयः॥ रघोर्गोत्रापत्यंपुमान् राघवः यदोर्गोत्रापत्यंपुमान् यादवः पां
चालाः नोराजापांचालः विदर्भाणांराजावैदर्भः तस्यापत्यंस्त्रीवैदर्भी पांचाली पणनंपणः पणोस्या
स्तीतिपणी पणिनः गोत्रापत्यंपुमान् पाणिनः पाणिनस्ययुवापत्यंपुमान् पाणिनिः पाणिनिनोक्तंपा
णिनीयं पाणिनीयमधीयतेविदंतिवापाणिनीयाः न्यायमधीयतेविदंतिवानैय्यायिकाः व्याकरणमधीय
तेविदंतिवावैय्याकरणाः कषायेणरक्तंवस्त्रंकाषायं मांजिष्ठंहारिद्रं पुष्पेणयुक्तंपौष्पं श्रवणेनयुक्ता
श्रावणी वसिष्ठेनदृष्टंवासिष्ठं सामउशनसापृष्टंऔशनं औशनसं वामदेवेनदृष्टंवामदेव्यं॥ शरावे
उदश्चतः शारावः ओदनःउद्यत्यनिहनइत्यर्थः भ्राष्टसंस्कृताः भ्राष्टाः दध्निसंस्कृतंदाधिकं इंद्रो
देवताअस्यऐंद्रं पशुपतिर्देवताअस्यपाशुपतं बृहस्पतिर्देवताअस्यबार्हस्पत्यं अग्निमरुतेदेवतेअ

11/1944

स्यआग्निमरुतं इंद्रावरुणोदेवतेअस्यऐंद्रावारुणं पितृभ्रातापितृव्यः मातुर्भ्रातामातुलः पितुःपितापि
तामहः मातुःपितामातामहः काकानांसमूहोकाकं बकानांसमूहोबकं भिक्षाणांसमूहोभैक्षं गर्भिणी
नांसमूहोगार्भिणं स्त्रीणांसमूहःस्त्रैणं पुंसांसमूहःपौंसं ग्रामाणांसमूहोग्रामता जनानांसमूहोजन
ता व्याकरणमधीतेवेत्तिवावैय्याकरणः न्यायंअधीतेवेत्तिवानैय्यायिकः वेत्तिवेत्तिवार्त्तिकः पुराणानिवे
त्तिपौराणिकः चक्षुषायागृह्यतेचाक्षुषं रूपंश्रवणेनगृह्यतेश्रावणः शब्दःउपनिषदागृह्यतेऔपनि
षदः पुरुषः त्वचागृह्यतेत्वाचः स्पर्शः ग्रामेभवःग्राम्यः दक्षिणास्यांभवः दाक्षिणात्यः पश्चाद्भवः पा
श्चात्यः पुरोभवःपौरस्त्यः इहभवइहत्यः तत्रभवतत्रत्यः उपरिष्टाद्भवः औपरिष्टः भवतःअयंभाव
कः भवदीयः देवदत्तस्यायंदेवदत्तीयः देवदत्तःपर्वतेभवानिपर्वतानि पर्वतीयानिवाफलानि युष्माक
मयंयुष्मदीयः यौष्माकीणः यौष्माकः तवअयंतावकीनः तावकः त्वदीयः अस्माकमयंअस्मदीयः अ
स्माकीनः अस्माकः ममअयंमामकीनः मामकः मदीयः मासेभवंमासिकं संवत्सरेभवंसांवत्सरीकं सायंभवं
सायंतनं चिरंभवंचिरंतनं ग्रीवायांभवंग्रैवेयं ग्रैवेयंपरिमुखेभवंपारिमुख्यं कर्णेभवंकर्ण्यं वेश्मनिभवंअंतर्वेश्म
आदौभवंआदिमं अग्रेभवंआग्रिमं अंतर्वेश्मभवंआंतर्वेश्मिकं अध्यात्मंभवंआध्यात्मिकं परलोकेभवंपारलौ
किकं स्रुघ्नेभवःस्रौघ्नः स्रुघ्नेनिवासोअस्यस्रौघ्नः दिशिभवंदिश्यं वर्गेभवंवर्ग्यं अंतेभवंअंतिमं जिह्वामूले
भवंजिह्वामूलीयं कवर्गेभवंकवर्गीयं दंतेभवंदंत्यं मक्षिकाभिःहतंमाक्षिकं स्फ्यांभिःहतंस्फ्यौद्रं अश्मनोवि
कारः आश्मः अश्मनोविकारः आश्मनः मृत्तिकायाः विकारःमार्त्तिकः मयूरस्यअवयवः विकारोवामायूरः

त्रपुनोविकारः त्रापुषं जतुनोविकारः जातुषं देवदारोर्विकारः देवदारवं त्वचोविकारः त्वंग्यं वाचोविकारः वाग्य
यं स्वागतमित्याहस्वागतिकः स्नानंगच्छतिसौस्नातिकः अक्षैर्हीव्यतिआक्षिकः अभ्यासेनतिआभ्यिकः प
रदारानगच्छतिपारदारिकः अक्षैर्जयतिआक्षिकः अक्षैर्जितंआक्षिकं दग्धासंस्कृतंदाधिकं मरीचिभिः संस्कृतं
मारीचिकं उडुपेनतरतिऔडुपिकः हस्तिनाचरतिहास्तिकः शकटेनचरतिशाकटिकः दग्धाभक्षयतिदाधिकः
पर्पणचरतिपार्पिकः येनपिठेनषंगवश्चरंतिसपर्पः अश्वेनचरतिआश्विकः रथेनगच्छतिरथिकः स्वगणेनचरति
स्वागणिकः अक्षद्यूतेननिवृत्तंआक्षद्यूतिकं वैरंकृत्यानिवृत्तंकृत्रिमं पाकेननिवृत्तंपाक्यिमं प्रतिकूलंवर्त्तनेप्रा
तिकूलिकः दध्याजीवतिवार्धुषिकः समाजंरक्षतिसामाजिकः धर्मंचरतिधार्मिकः सेनायेसमवेताः सैन्याः
सैनिकाः अपूपाःपण्यमस्यआपूपिकः लवणःपण्यमस्यलावणिकः मृदंगवादनंशिल्पमस्यमार्दंगिकः अभि
प्रहरणमस्यआभिकः धनुःप्रहरणमस्यधानुष्कः पारश्वधःप्रहरणमस्यपारश्वधिकः अस्तिपरलोकइत्येवंमति
र्यस्यसः आस्तिकः अपूपभक्षणशीलमस्यआपूपिकः गुरोर्हीषाणामावरणंछत्रंतच्छिलमस्यछात्रः निकटेवस
तिनैकटिकः आवसथेवसतिआवसथिकः रथंवहतिरथ्यः युगंवहतियुग्यः धुरंवहतिधुर्यः धौरेयः सर्वधुरं
हतिसर्वधुरिणः शकटंवहतिशाकटः हलंवहतिहालिकः सीरंवहतिसैरिकः पादोविध्यतिपद्याः शाकैराःवशं
गताश्यः नावातार्यनाव्यंवयसातुल्योवयस्यः धर्मेणप्राप्यंधर्म्यं विषेणवध्योविष्यः तुलयासंमितंतुल्यं हृदय
स्यप्रियंहृद्यं धर्मादनपेतंधर्म्यंअर्थादनपेतंअर्थ्यं अग्रेसाधुःअग्र्यः सामसाधुःसामन्यः शरणेसाधुःशरण्यः
सभायांसाधुःसभ्यःकर्मणिसाधुःकर्मण्यः वत्सेभ्योहितंवत्सीयः आत्मनेहितंआत्मनीनं विश्वभैजनायहि

13/1944

नंविश्वजनीनंशतेनक्रीतंशत्यंशतंपरिमाणमस्यशतकः संघः सर्वभूमेरीश्वरः सर्वभूमौविदितोवासार्वभौमः
प्रस्थपरिमाणमस्यप्रास्थिकः राशिः श्वेतछत्रमर्हतिश्वेतछत्रः दंडमर्हतिदंड्यः वधमर्हतिवध्यः अर्घमर्हतिअ
र्घ्यः संशयमापन्नः सांशयिकः योजनंगच्छतियौजनिकः क्रोशंशतंगच्छतिक्रौशशतिकः पंथानंगच्छतिपाथिकः पं
थानंनित्यंगच्छतिपांथ्यः अद्भ्यानिवृत्तंआब्दिकं चंद्रेणतुल्यंचंद्रवत् गोर्भावः गोत्वंस्त्रियाः भावःस्त्रैणंस्त्रीत्वंस्त्री
तापुंसोभावः पौंस्नंपुंस्त्वंपुंस्तापृथोर्भावः पृथुत्वं पृथुना पार्थवं मृदोर्भावः मृदुत्वं मृदुना मार्दवं एवं
दृढत्वं दार्ढ्यंदृढता दृढिमालघिमा गरिमा महिमा नीलिमा चतुरस्यभावः चतुरत्वं चतुरता चातुर्यं चातु
री कुशलस्यभावः कुशलत्वंकुशलता कौशल्यंतंकौशली जडस्यकर्मभावोवा जाड्यं मूढस्यकर्मभावोवा
मौढ्यं ब्राह्मणस्यभावः कर्मवाब्राह्मण्यं अर्हतोभावः कर्मवाआर्हत्यं आर्हती चत्वारोवर्णाएवचातुर्वर्ण्यं च
त्वारआश्रमाएवचतुराश्रम्यं विश्वरेएववैश्वर्ये पडुणएवषाडुण्यंसैनैवसैन्यं संनिधिरेवसांनिध्यं समीपएव
सामीप्यं उपमैवऔपम्यं त्रयोलोकाएवत्रैलोक्यं स्तेनस्यभावः कर्मवास्तेयं सख्युर्भावः कर्मवासख्यं दूत
स्यभावः कर्मवादूत्यं सेनापतेर्भावः कर्मवासेनापत्यं पुरोहितस्यभावः कर्मवापौरोहित्यं राज्ञोभावः कर्मवा
राज्यं शुचेर्भावःकर्मवाशौचं मुनेर्भावःकर्मवामौनं कुमारस्यभावः कर्मवाकौमारं यूनोभावः कर्मवायौवनं रम
णीयस्यभावः कर्मवारामणीयकं॥ सहायस्यभावः कर्मवासाहाय्यं साहायकं मुद्गानांभवनंक्षेत्रंमौद्गीनं
व्रीहिणांभवनंक्षेत्रंव्रैहेयं शालीनांभवनंक्षेत्रंशालेयं यव्यंतिल्यं तैलीनं माष्यं माषीणं सर्वपथाव्याप्नोतिः
सार्वपथीनः सर्वांगीणः सर्वकर्मीणः आप्रपदंप्राप्नोतिआप्रपदीनः पादाग्रपर्यंतव्यापीत्यर्थः अध्वानम

लंगछति अध्वन्यः अध्वनीनः व्रातेन जीवति व्रातीनः शरीरायासेननृत्तबुद्धिवेश्मवेनेत्यर्थः सप्तभिः प
देरवाप्तेसप्तपदीनंसख्यं त्याग्गोदोहविकारः हैय्यं गवीनं नवनीतं पीलूनांपाकः पीलुकुणः॥कर्णस्यमू
लंकर्णजाहं॥पक्षस्यमूलंपक्षतिः॥विद्ययाविनः विद्याचुंचुः॥विद्याचणः॥गवारूढानंगोष्ठं॥कर्मणिघ
टतेकर्मठः॥तारकाःसंजाताअस्यतारकान्वितं॥नग्नः॥पुष्पंसंजातमस्यपुष्पितः॥ऊरुप्रमाणमस्यऊरु
द्वयसं॥ऊरुमात्रं॥ऊरुदघ्नं॥पुरुषप्रमाणमस्यपौरुषं॥पुरुषद्वयसं॥पुरुषमात्रं॥पुरुषदघ्नं॥यत्परिमा
णमस्ययावान्॥तत्परिमाणमस्यतावान्॥एतत्परिमाणमस्यएतावान्॥किंपरिमाणमस्यकियान्॥इ
दंपरिमाणमस्यइयान्॥कासंख्यायेषांतेकति॥कियतः॥पंचअवयवाःअस्यपंचतयं॥द्वावयवाअस्य
द्वयं॥द्वितयं॥त्रयोवयवाः॥अस्यत्रयं॥त्रितयं॥द्वयोःपूरणःद्वितीयःत्रयाणांपूरणःतृतीयः॥चतुर्णांपू
रणःचतुर्थः॥पंचानांपूरणःपंचमः॥षष्ठांपूरणःषष्ठं॥सप्तानांपूरणःसप्तमः॥अष्टानांपूरणःअष्टमः॥
नवानांपूरणःनवमः॥दशानांपूरणःदशमः॥एकादशानांपूरणःएकादशः॥एवं॥द्वादशः॥त्रयोदशः॥च
तुर्दशः॥साक्षाद्द्रष्टासाक्षी॥गुणोस्यास्तीतीगुणवान्॥गुणी॥धनमस्यास्तीतिधनवान्॥धनी॥गावःअ
स्यास्मिन्वासंतीतिगोमान्॥यवअस्यास्तीतियवमान्॥भूमिरस्यास्तीतिभूमिमान्॥बुद्धिरस्यास्ती
तिबुद्धिमान्॥नीतिमान्॥विद्यावान्॥लक्ष्मीवान्॥यशस्वान्॥भास्वान्॥तटित्वान्॥विद्युत्वान्॥फे
नोस्यास्तीतिफेनिलः॥फेनलः॥फेनवान्॥लोमानिअस्यसंतीतिलोमशः॥लोमवान्॥रोमशः॥रो
मवान्॥पिच्छाअस्यास्तीतिपिच्छिलः॥तपःअस्यास्तीतितपस्वी॥सिकताःसंत्यस्मिन्देशेसिकता॥

15/1944

सिकतलः सैकतः॥सिकतवान्॥उन्नताः दंताः संत्यस्य दंतुरः॥रजः अस्यास्तीतिरजस्वला॥ऋषिरस्या
स्तीतिऋषीवलः॥दंतावस्यस्तइतिदंतावलः॥हस्तीशीर्षाअस्यास्तीतिशिरसावलः॥केकी॥मलमस्यास्ती
तिमलिनः॥मलीमसः॥तुंदोस्यास्तीतितुंदिलः॥तुंदी॥दतुंदिभिः॥तुंदिकः॥तुंदवान्॥पिचंडोस्यास्तीति
पिचंडिलः॥बहुलुक्षिरित्यर्थः॥एकशतमस्यास्तीतिएकशतिकः॥एकसहस्रिकः॥गोशतिकः॥गोसह
स्रिकः॥नैकसहस्रिकः॥यशोस्यास्तीतियशस्वी॥यशःस्वान्॥मायाअस्यास्तीतिमायावी॥मायीमायि
कः॥स्वगस्यास्तीतिस्वग्वी॥मेधाअस्यास्तीतिमेधावी॥शीतंनसहतेशीताकुः॥उष्णंनसहतेष्माकुः॥
हिमंनसहतेहिमेकुः॥वातंनसहतेवातस्यसमूहोवावातुकः॥अहंकारोस्यास्तीतिअहंयुः॥शुभमस्या
स्तीतिशुभंयुः॥कुत्सितंबहुभाषतेवाचालः॥वाचाटः॥यस्तूत्सम्यग्बहुवदतिसः॥वाग्मी॥वल्गिरस्याः

न्काले कदा॥यस्मिन्काले यदा॥तस्मिन्काले तदा॥अस्मिन्काले एतर्हि॥अस्मिन्काले अधुना॥अस्मिन्का
लेइदानीं॥तस्मिन्काले तदा॥तदानीं॥कस्मिन्काले कर्हि॥कदायस्मिन्काले यर्हि॥यदा॥तस्मिन्काले तर्हि॥ए
तस्मिन्काले तर्हि॥समानेअहनिसद्यः॥पूर्वस्मिन्वत्सरेपरुत्॥पूर्वतरेवत्सरेपरारि॥अस्मिन्संवत्सरेएषमः॥
परेस्मिन्नहनिपरेद्यवि॥अस्मिन्नहनिअद्य॥पूर्वस्मिन्नहनिपूर्वेद्युः॥उभयोरह्नोःउभयेद्युः॥तेनप्रकारेणतथा
॥येनप्रकारेणयथा॥अनेनएतेनवाप्रकारेणइत्थं॥केनप्रकारेणकथं॥एकेनप्रकारेणएकधा॥द्वाभ्यांप्रकाराभ्यां
द्विधा॥द्वेधा॥एवं॥त्रिधा॥त्रेधाचतुर्धा॥पंचधा॥षोढा॥सप्तधा॥अष्टधा॥नवधादशधा॥एकादशधा॥द्वादशधा

॥अयमाढ्यः॥ अयमाढ्यः॥ अयमाढ्यः॥ अयमेषामतिशयेनआढ्यः॥ आढ्यतमः॥ अयंलघुः॥ अयंलघुः॥अयंलघुः॥अयमेषामतिशयेनलघुः॥ लघुतमः॥लघिष्ठः॥एवं॥ गुरुतमः॥गरिष्ठः॥ रूढ्रूतमः॥ रूढविष्ठः॥ पटुतमः॥पटिष्ठः॥अयंलघुः॥अयंलघुः॥अनयोरतिशयेनलघुः॥लघुतरः॥लघियान्॥एवं॥गुरुतरः॥गरीयान्॥रूढ्रूतरः॥रूढीयान्॥पटुतरः॥पटीयान्॥श्रेष्ठः॥श्रेयान्॥ज्येष्ठः॥ज्यायान्॥नेदीष्ठः॥नेदीयान्॥साधिष्ठः॥साधीयान्॥रूढविष्ठः॥दविष्ठः॥यविष्ठः॥ह्रविष्ठः॥क्षेपिष्ठः॥क्षोदिष्ठः॥रूढीयान्॥दवीयान्॥यवीयान्॥ह्रसीयान्॥क्षेपीयान्॥क्षोदीयान्॥ह्रसिमा॥क्षेपिमा॥क्षोदिमा॥प्रेष्ठः स्फेष्ठः॥वरिष्ठः॥बंहिष्ठः॥गरिष्ठः॥वर्षिष्ठः॥तपिष्ठः॥द्राघिष्ठः॥बंदिष्ठः॥त्रेयान्॥स्फेयान्॥वरीयान्॥बंहीयान्॥गरीयान्॥वर्षीयान्॥त्रयीयान्॥द्राघीयान्॥बंदीयान्॥कनिष्ठः कनीयान्॥ईषदूनोविद्वान् विद्वद्देशीयः॥ईषदूनपटुः॥बहुपटुः॥पटुकल्पः॥विनयएवैवनयिकः॥प्रज्ञएवप्राज्ञः॥बंधुरेवबांधवः॥मृद्वंमृत्तिका॥प्रशस्तातुमृत्ना॥बहूनींदातिबहुशः॥अल्पानिंदातिअल्पशः॥आदोआदितः॥मध्येमध्यतः॥अंतेअंततः॥पृष्ठपृष्ठतः॥पार्श्वेपार्श्वतः॥अशुभ्रःशुभ्रत्वेनसंपद्यमानः॥ह्रतःशुभ्रीह्रतः॥अह्रस्मह्रस्मत्वेनसंपद्यमानः॥ह्रतःह्रस्मीह्रतः॥राजसात्संपद्यतेराजाधीनः॥इत्यर्थः॥भस्मसात्भस्माधीनं॥विप्राधीनंदेयंकरोति॥विप्रशःकरोति॥विप्रसात्करोति॥पूर्वंभूताभूतपूर्वा॥नभूतपूर्वाअभूतपूर्वा॥भूर्जायायस्यभूर्जनिः॥लक्ष्मीर्जायायस्यलक्ष्मीजानिः॥पटितुमिच्छामिपटिषा॥पटितुमिच्छुः॥पिपटिषुः॥अत्तुमिच्छाजिघत्सा॥अत्तुमिच्छुःजिघत्सुः॥ग्रहितुमिच्छाजिघृक्षा॥गृहीतमिच्छुःजिघृक्षुः॥भोक्तुमिच्छाबुभुक्षा॥बोद्धुमिच्छाबुभुत्सा॥गंतुमिच्छाजिगमिषा॥कर्तुमिच्छाचिकीर्षा॥जेतुमि

17/1949

छाजिगीषा॥चेतुमिच्छाचिचीषा॥हंतुमिच्छाजिघांसा॥आप्तुमिच्छाईप्सा॥लब्धुमिच्छालिप्सा॥विधातुमिच्छाविधित्सा॥मोक्तुमिच्छामुमुक्षा॥ध्यातुमिच्छादिध्यासा॥स्तोतुमिच्छास्तुष्षा॥साधयितुमिच्छासिषाधयिषा॥पातुमिच्छापिपासा॥इत्यादि॥किंव्यवहरन्विध्यायमानः॥कल्पद्रुक्षवदाचरन्कल्पद्रुक्षायमाणः॥इत्यादि॥चेतुंयोग्यंचेयं॥जेतुंयोग्यंजोयं॥पूजयितुंयोग्यःपूज्यनीयः॥पूजितव्यः॥पूज्यः॥मिन्नन्तिकुलंभिद्यः॥उच्छ्वत्युदकंउध्यः॥स्तोतुंयाग्यःस्तुत्यः॥शासितुंयोग्यःशिष्यः॥पार्श्वोभ्यांशेतेपार्श्वशयः॥पृष्ठशयः॥उदरशयः॥गिरौशेतेगिरिशयः॥फलानिगृण्हातिफलेग्रहिः॥आत्मानंबिभर्त्तीत्यात्मंभरिः॥कुक्षिंबिभर्त्तीतिकुक्षिंभरिः॥उदरंबिभर्तीत्युदरंभरिः॥जनमजयतीतिजनेमेजयः॥स्तनंधयतीतिस्तनंधयः॥नासिकंधमतीतिनासिकंधमः॥नासिकंधयः॥नाडिंधयः॥मुष्टिंधयः॥मुष्टिंधमः॥कुक्षुमुद्गजतितिकूक्षुमुद्गजः॥वहःस्कंधःतंलेढीतिवहंलिहःगोः॥अभ्रंलेढीतीत्यभ्रंलिहः॥प्रस्थंपचतीतिप्रस्थपचः॥स्थालीपचः॥खारिंपचः॥कडाहःमितंपचतीतिमितंपचः॥ब्राह्मणीःनखंपचः॥यवागुः॥विधुंतुदतीतिविधुंतुदः॥अरुंतुदतीतिअरुंतुदः॥नसूर्यंपश्यंतीत्यसूर्यंपश्याः॥राजदारः॥तल्लक्षंतपतीतितल्लाक्षंतपः॥सूर्यंः॥प्रियंवदः॥वशंवदाः॥उग्रंपश्यः॥मितंगच्छतीतिमितंगमः॥हस्ती॥विहायसिगच्छतीतिविहंगमः॥विहंगः॥भुजंगमः॥भुजंगः॥द्विषंतपतीतिद्विषंतपः॥परंतपः॥वाचंयमः॥मौनी॥पुरंदारयतीतिपुरंदरः॥सर्वंसहतइतिसर्वंसहा॥सर्वकषः॥कूलंकषा॥अभ्रंकषः॥भयंकरः॥क्षेमंकरः॥प्रियंकरः॥पतिंवृणातीतिपतिंवरा॥कन्या॥अरिंदमः॥उदरंसागच्छतीत्युरगः॥सुखेनगच्छत्यत्रेतिसुगः॥दुःखेनगच्छत्यत्रेतिदुर्गः॥अनाढ्यंआढ्यं कुर्वत्यनेनआढ्यंकरणं॥अनाढ्यः आढ्योभवतिआढ्यभविष्यु-

॥आढ्मावुकः॥पंडितमात्मानंमन्येतेइतिपंडितंमन्यः॥पंडितमानीस्त्रियंमन्यः॥स्त्रीमंन्यः॥सोमेनइष्टवान्सोम
याजी॥ब्रह्माणंहतवान्ब्रह्महा॥भ्रूणहा॥वृत्रहा॥पारंदृष्टवान्पारदृश्वा॥राजानंजायोधितवान्राजयुध्वा॥स
हयुध्वा॥वेदस्यानुवचनंहृतवान्अनूचानः॥इत्यादि॥अथप्रयोगाः॥कथ्यंते॥क्रियायाःकारकसंबंधप्रयोगता
दितादृवाच्याक्रिया॥कारककर्तृकर्मकरणसंप्रदानापादानाधिकरणभेदेनषड्विधःसकारकः॥प्रथमांता
दिपदवाच्यःप्रयोगश्चतुर्विधः॥कर्तरिप्रयोगः॥कर्मणिप्रयोगः॥कर्मकर्तरिप्रयोगः॥भावेप्रयोगश्चेतियस्मिन्प्र
योगेकर्तृवाचकःशब्दःप्रथमांतःकर्मवाचकोद्वितीयांतःकर्मकर्तरिप्रयोगः॥यथा॥रामोरावणंजघान॥देवदत्त
स्तंडुलंपचतीत्यादियस्मिन्प्रयोगेकर्तृवाचकः॥शब्दस्तृतीयांतःकर्मवाचकःप्रथमांतःसकर्मणिप्रयोगः॥यथा॥
हरिणसीतांभुंज्यतेकुलालेनघटःक्रियते॥इत्यादि॥अभिन्नकर्तृकर्मप्रतिपादकःकर्मकर्तरिप्रयोगःयथादि
लीपःपितृऋणात्स्वयंमुमुचेइत्यादि॥यस्मिन्प्रयोगेकर्तृवाचकः॥शब्दस्तृतीयांतःकर्मरहितक्रियाप्रतिपादकः
सभावप्रयोगः॥यथा॥हरिणसीतयास्थीयतइत्यादि॥अत्रकर्तृबहुत्वेपिक्रियापदैकवचनांतमवधेयं॥द्विकर्मकर्त
रिप्रयोगः॥सकर्मकर्तरिप्रयोगेअंतर्भवति॥यथा॥हरिणागांपयोदोग्धी॥अकर्मकर्तरिप्रयोगोयथा॥रामोवि
जेतेरामोभूमंडलमपालयत्॥रामेणोपार्ज्यतेकीर्त्तिरामचंद्रेणभूयते॥रामचंद्रोदशग्रीवंपरलोकमनीनयत्त
॥जनकर्णीद्रामचंद्रोमुमुचेस्वयमेवहि॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
तेलाद्रक्षजलाद्रक्षरक्षशिथिलबंधनात्॥मूर्खहस्तेनदातव्यमेवंवदतिपुस्तकं॥श्रीजानकीकांतायनमः॥ ॥
श्रीपांडुरंगायनमः॥श्रीविश्वेश्वरार्पणमस्तु॥श्रीरामचंद्रार्पणमस्तु॥श्रीहरिहरार्पणमस्तु॥शुभंभवतु॥छ॥

॥८॥

19/194

॥ॐअथपरिभाषाप्रारंभः॥श्रीहरिहरार्पणमस्तु॥ॐ

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीविश्वेश्वर ॥ व्याख्यानतोविशेषप्रतिपत्तिर्नहिसंदेहालक्षणम् ॥ नहिकार्यंनिमित्तेनाऽ
श्रीयते ॥ इतरेतराश्रयाण्यपिकार्याणिशास्त्रेनप्रकल्प्यंते ॥ यद्यागमास्तद्गुणीभूतास्तद्ग्रहणेनगृह्यंते ॥ निर्दिश्य
मानस्यादेशाभवंति ॥ नानुबंधकृतमनेकाल्त्वं ॥ वर्णाश्रयेप्रत्ययग्रहणंनास्ति ॥ क्वचिदेशोप्यनुवर्त्तते ॥ अर्थवद्
ग्रहणेनानर्थकस्य ॥ सवर्णग्रहेणेषुभाव्यमानोऽप्यसवर्णान्नगृह्णाति ॥ यस्मिन्विधिस्तदादावल्ग्रहणे ॥ विधि
विधानविधिर्भाज्योत्रयाणांसन्निधानेतदंतविधिः ॥ एकयोगनिर्दिष्टानांसहप्रवृत्तिः ॥ गुणाद्यो व्यंसन्नानिप्रा
तिपदिकानि ॥ सर्वोद्वंद्वोविभाषैकवत्स्मवति ॥ उदित्सवर्णंगृह्णाति ॥ नवर्णमात्रं ॥ प्रकृतिवदनुकरणंभवति ॥ वि
करणेभ्योनयमोबलीयान् ॥ सकृद्गतौविप्रतिषेधेनयद्बाधितंतद्बाधितमेव ॥ पुनःप्रसंगविज्ञानात्सिद्धं ॥ अं
तरंगबहिरंगयोरंतरंगंबलवत् ॥ उभयनिर्देशेपंचमीनिर्देशोबलीयान् ॥ सर्वविधयश्छंदसिविकल्प्यंते ॥ प्रत्यय
ग्रहणेयस्मात्सविहितस्तदादेस्तदंतस्य ॥ स्त्रीप्रत्ययेचानुपसर्जनेन ॥ संज्ञाविधौप्रत्ययग्रहणेनतदंतविधिः ॥ प्रा
तिपदिकग्रहणेलिंगविशिष्टस्यापिग्रहणं ॥ विभक्तौलिंगविशिष्टाऽग्रहणं ॥ सूत्रेलिंगवचनमतंत्रं ॥ नाज्झिवयुक्त
म्यसदृशाधिकरणेतथात्यर्थगतिः ॥ गतिकारकोपपदानांकृद्भिः सहसमासवचनंप्राक्सुबुत्पत्तेः ॥ क्वचिद्
पवादविषयेऽप्युत्सर्गोऽभिनिविशते ॥ अंतरंगानपिविधिन्बहिरंगोलुग्विधिर्बाधते ॥ असतिसंभवेबाधनंभव
त्यस्तिचसंभवेयदुभयंस्यात् ॥ कृत्यृदुतुमुन्खल्र्थेषुवासरूपविधिर्नास्ति ॥ सोप्रत्यकाभावेभूतपूर्वगतिः ॥ नां
नुबंधकृतसमासरूप्यं ॥ लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैवग्रहणंनतुलाक्षणिकस्य ॥ एकदेशविकृतमन
न्यवत्स्मवति ॥ क्वचिद्विकृतिरपिप्रकृतिंगृह्णाति ॥ भवतिचबहुव्रीहौनद्यंसंविज्ञानमपि ॥ ताच्छीलिकेषुवा

॥ १ ॥

31/1999

सरूपविधिर्नास्ति ॥ पुरस्तादपवादाअनंतरान्विधीन्बाधंतेनोत्तरान् ॥ नानुबंधकृतमनेजंतत्वं ॥ चानुकृतेनोत्तरत्र ॥
मध्येपवादाःपूर्वान्विधीन्बाधंतेनोत्तरान् ॥ अनंतरस्यविधिर्वाभवतिप्रतिषेधोवा ॥ अकृतव्यूहाःपाणिनीयाः कृतमपि
शास्त्रं ॥ वर्तंयंति ॥ निरनुबंधकस्यग्रहणेनसानुबंधकस्यग्रहणं ॥ एकानुबंधकस्यग्रहणेनद्व्यनुबंधकस्यग्रहणं ॥ तद
नुबंधकग्रहणेनातदनुबंधकस्यग्रहणं ॥ स्वरविधौव्यंजनमविद्यमानवत् ॥ क्रियाविशेषणानांकर्मत्वंविशेषणलिंगताच्च
॥ ग्रहणवताप्रातिपदिकेननतदंतविधिः ॥ व्यपदेशिवद्भावोप्रातिपदिकेन ॥ समासप्रत्ययविधौतदंतविधिनिषेधउगिद्
र्णग्रहणवर्जं ॥ सार्थिताःप्रकृतितोलिंगवचनान्यतिवर्त्ततेपि ॥ संप्रसारणंसंप्रसारणाश्रयंचकार्यंबलीयोभवति ॥ उभ
यताश्रयेनांतादिवत् ॥ वर्णाश्रयेविधौनांतादिवत्वं ॥ कृद्ग्रहणेगतिकारकपूर्वंपूर्वस्यापिग्रहणं ॥ समासांतविधिरनित्यः ॥
सन्निपातलक्षणोविधिरनिमित्तंतद्विघातस्यभवति ॥ अनिनस्मन्ग्रहणान्यर्थवतानानर्थकेनचतदंतविधिप्रयोजयंति ॥ व
र्णोदीर्घोबलीयः ॥ योत्यनादिष्टादचःपूर्वस्यविधिंप्रतिरुद्धानिवत् ॥ प्रकृतिग्रहणेयङ्लुङंतस्यापिग्रहणं ॥ असिद्धं
बहिरंगमंतरंगे ॥ नाजानंतर्यंबहिष्ट्वप्रकृतिः ॥ संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यः ॥ सन्नियोगशिष्टानांसहवाप्रवृत्तिःसहवा
निवृत्तिः ॥ ताच्छीलिकेणण्यणकृतंकार्यंभवति ॥ धातोः कार्यमुच्यमानंतत्प्रत्ययएवभवति ॥ यन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेनगृ
ह्यंते ॥ अबाधकान्यपिनिपातनानिभवंति ॥ अंगाधिकारेतस्यतदंतस्यच ॥ प्रत्येकंवाक्यपरिसमाप्तिः ॥ क्वचित्समुदाये
नवाक्यपरिसमाप्तिः ॥ अनेकाइहशास्त्रेगुणाः ॥ औपदेशिकप्रायोगिकयोरौपदेशिकस्यैवग्रहणं ॥ सर्वविधिभ्यइ
ड्विधिर्बलवान् ॥ लुग्विकरणालुग्विकरणयोर्लुग्विकरणस्यैवग्रहणं ॥ वर्त्स्यप्रवृत्त्येहकार्याणिक्रियंते ॥ अंतरंगानपि
विधीन्बहिरंगोलुग्बाधते ॥ सत्यपिसंभवेबाधनंभवति ॥ पर्जन्यवद्बहिरप्रवृत्तिः ॥ गर्भवद्वाद्यो भवंति ॥ विधौपरिभा

षोपतिष्टेतेनानुवादे॥ प्रकृतिग्रहणेनाधिकस्यापिग्रहणंभवति॥ अंगतश्च पुनरंगवृत्तौ अविधिर्निष्ठितस्य॥ पूर्वत्रासि
द्धियनस्थानिवत्॥ उपजातनिमित्तोप्युत्सर्गउपजनिस्यमाणनिमित्तेनापवादेनबाध्यते॥ परिहृत्यापवादविषयमुत्सर्गो
भिनिविशते॥ णेाकृतंस्थानिवत्॥ अभ्यासविकारेष्वपवादानोत्सर्गानविधीन् बाधंते॥ पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचनेन॥ अ
नित्यमागमशास्त्रं॥ निमित्तापायेनैमित्तिकस्याप्यपायः॥ गौणमुख्ययोर्मुख्येकार्यसंप्रत्ययः॥ कृत्रिमाकृत्रिमयोः कृ
त्रिमकार्यसंप्रत्ययः॥ उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिर्बलीयसी॥ अवयवप्रसिद्धेः समुदायप्रसिद्धिर्बलीयसी॥ ग्राम
ह्याग्रहणेषुविशेषः॥ सामान्यस्यातिदेशेविशेष्यस्यानतिदेशः॥ कृतानुमितयोः श्रौताःसंबंधोबलीयान्॥ पित्स्वरा
द्भिस्वरोबलीयान्॥ विधिनियमसंभवेविधिरवज्यायान्॥ प्रतिपदविधानार्थोगविभागोबलीयान्॥ सर्वविधिभ्योती
यविधिर्बलवान्॥ अनित्यविकारेत्यसदृशस्य॥ नानर्थकेलोत्यद्विधिः॥ प्रत्ययाऽप्रत्ययोः प्रत्ययस्यैवग्रहणं॥ सहच
रिताऽसहचरितयोः सहचरितस्यैवग्रहणं॥ गणकार्यमनित्यं॥ अथाद्विभक्तिविपरिणामः॥ योगविभागादिष्ठसि
द्धिः॥ पर्यायशब्दानांगुरुलाघवचर्चानाद्रीयते॥ व्यवस्थितविभाषयापिकार्याणिक्रियंते॥ अनिर्दिष्टार्थाःप्रत्ययाः स्वा
र्थंभवंति॥ ज्ञापकसिद्धंनसर्वत्र॥ युगपदधिकरणवचनेद्वंद्वः॥ पूर्वकालैकसर्वजरत्पुराणनवकेवलाः समानाधि
करणेन॥ पश्चादुपसर्गेण॥ समासे
कृत्तद्धितेभ्यः संबंधानमन्यत्रारूढव्यभिचरितसंबंधेभ्यः॥ २३॥ ॥इतिपाणिनिमतानुगामि
नीपरिभाषासमाप्तीमगमत्॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

23/1969

॥ अथसंज्ञाप्रकाशः प्रारभ्यः श्रीरामाकृष्णप्रसन्न॥

॥श्रीगणेशायनमः॥ ॥येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्यमहेश्वरात् कृत्स्नंव्याकरणंप्रोक्तंतस्मैपाणिनयेनमः १
येनधौतागिरंपुंसांविमलैःशब्दवारिभिः तमश्चाज्ञानजंभिन्नंतस्मैपाणिनयेनमः २ अइउण् ऋऌक् एओङ् ऐ
ओच् हयवरट् लण् ञमङणनम् झभञ् घढधष् जबगडदश् खफछठथचटतव् कपय् शषसर् हल् इतिप्र
त्याहारसूत्राणि ॐ वृद्धिरादैच् अदेङ् गुण इकोगुणवृद्धी नभान्नुलोपअर्धधातुके क्ङिति च दीधीवेवीटां हलो
नंतराः संयोगःमुखनासिकावचनोनुनासिकः तुल्यास्यप्रयत्नंसवर्णं नाऽस्तोऽईऽरेऽहवनभ्रग्ह्य अदसोमा
त् ङो विपात् एकाजनाङ् ओत् संबुद्धोशाकल्यस्येतावनार्षे उञः ऊँ ईदूतोच्चसमभ्यर्थे राधाध्वराप् १
अर्थवशेनविभक्तिपरिणामः बहुगणवतुडतिसंख्या सोतांषट् डतिच कृञ्चवतिनिष्कासवादिनिर्धारणेसर्वनामानि वि
भाषादिक्समूसिबहुत्रीहौ नबहुव्रीहौ तृतीयासमासे ङेङेच विभाषाजसि प्रथमचरमतयाल्पार्धकतिप
यनेमाश्च पूर्वपराधरदक्षिणोत्तरापराधराणिव्यवस्थायामसंज्ञायां स्वमज्ञातिधनाख्यायां अनेरबहिर्योगोपसंग्र
हयोः स्वरादिनिपातमव्ययं तद्धितश्चासर्वविभक्तिः कृन्मेजंतः क्तोक्तवतुः २ अव्ययीभावश्च शिसर्वनामस्था
नं सुडनपुंसकस्य नवेत्तिविभाषा इग्यणःसंप्रसारणं आद्यंतौटकितौ मिदचोंत्यात्परः एचइग्घ्रस्वादेशे षष्ठीस्था
नेंतरतमः उरण्परः अलोंत्यस्य ङिः अ आदेःपरस्य अनेकालशित्सर्वस्य स्थानिवदादेशोनल्विधौ अचःपर
स्मिन्नूङिधौ नपरांनद्विर्वचनवरेयलोपः ३ प्रत्ययस्यलुक्श्लुलुपः प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणं नुडमतंगस्य अ
चोंत्यादिटि अलोंत्यात्पूर्वउपधा तस्मिन्निति निर्दिष्टेपूर्वस्य तस्माच्छतरस्य स्वरूपंशब्दस्याशब्दसंज्ञा अणुदित्स
वर्णस्यचाप्रत्ययः तपरस्तत्कालस्य आदिरंत्येसहेता येनविधिस्तदंतस्य वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धं सरादीनि
च एङ्प्रचादेशो ४ वृद्धिरादैच्वदृग्यथीभावः प्रत्ययस्यलुक्पंचदश इतिप्रथमाध्यायस्यप्रथमः १ गाङ्कुटा
दिभ्योञ्णिन्ङित्कृञिवजइट् विभाषाणीःसर्वधातुकमपित् असंयोगाल्लिट्कित् इग्घिभवतिभ्यश्चसुडसुट्गुथकुर्षक्ङि
शावदबसःकारुरविदमुषेयहिस्वपिप्रछःस्वश्च इकोयल् हलंताच्चलिङ्क्ङिच्चावात्मनेपदेषु उश्च वागमः हनःसि

25/194

सिच्यमोगंधने विभाषोपयमने स्थाध्वोरिच्च नकासेट् निष्ठाशीङ्स्विदिमिदिक्ष्विदिधृषःमृषिस्तितिक्षायां १ उदु
पधाद्राधादिकर्मणोरन्यतरस्यां प्रङ्क्वाच नोपधात्थफांताद्वा वंचिलुच्यृतश्च तृषिमृषिकृषेः काश्यपस्यरलोयु
पधात्कादेः संश्च ऊकालोस्समःस्वदीर्घप्लुतः अचश्च उच्चैरुदात्तः नीचैरनुदात्तः समाहारःस्वरितः तस्यादितउदात्त
मर्धह्रस्वं एकश्रुतिर्दात्तंवृद्धौ यस्कमेधेयज पन्यूखसामसु उच्चैस्तरांवाषट्कारः विभाषांछंदसिनसुब्ब्रह्मण्या
यांस्वरितस्यहतानः देवब्रह्मणोरनुदात्तः स्वरितासंहितायामनुदात्तानां उदात्तस्वरितस्यसंनतरः २ अकृत्सु एकाज्ग
त्यः ससुरुपः समानाधिकरणः कर्मधारयः प्रथमानिर्दिष्टंसमासउपसर्जनं एकविभक्तिचा पूर्वनिपाते अर्थवद्धातु
रप्रत्ययः प्रातिपदिकं कृत्तद्धितसमासाश्च सुपितिङंतंपदं इकोण्यः सुप्यजातौणिनिस्ताद्धितेषु नाजातेः तदशिष्यंसंज्ञाप्रमा
णत्वात् लुब्योगाप्रख्यानात् योगप्रमाणेचतरभावदर्शनंस्यात् प्रधानप्रत्ययार्थवचनमर्थस्यान्यप्रमाणत्वात् कालोप
सर्जनेचतुल्ये जातिरप्राणिनामेकस्मिन्बहुवचनमन्यतरस्यां अस्मदोद्वयोश्च फल्गुनीप्रोष्ठपदानांचनक्षत्रे ३ छंदसिपुन
र्वस्वोरेकवचनं विशाखयोश्च तिष्यपुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्वंद्वेबहुवचनस्यद्विवचनंनित्यं सरूपाणामेकशेषएकविभक्तौ यत्रो
क्तौलक्षणश्चेदेवविशेषः स्त्रीपुंवच्च पुमान्स्त्रिया भ्रातृपुत्रौस्वसृदुहितृभ्यां नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्य
तरस्यां पितामात्राश्वशुरःश्वश्वासश्वशोनिसवर्णेनिसंयाम्यपशुसंघेष्वतरुणेषुस्त्री ४ गाङ्कुटादिभ्यो ङ्णिन्ङित्कृञ्भ्य
श्छंदसिपुनर्वस्वोस्त्रियाः इतिप्रथमाध्यायस्यद्वितीयः पादः २ भूवादयोधातवः उपदेशेजनुनासिकइत्
लंसंनविभक्तौतुस्माः आदिर्ञिटुडवः षःप्रत्ययस्य चुटू लशक्वतद्धिते तस्यलोपः यथासंख्यमनुदेशःसमानां
स्थानेनाधिकारः अनुदात्तङित आत्मनेपदं भावकर्मणोः कर्तरिकर्मव्यतिहारे नगतिहिंसार्थेभ्यः इतरेत
रान्योन्योपपदाच्च नेर्विशः परिव्यवेभ्यःक्रियः विपराभ्यांजेः आङोदोनास्यविहरणे १ कीर्तोनुसंपरिभ्यश्चस
मवप्रविभ्यःस्थः प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च उदोनूर्ध्वकर्मणि उपान्मंत्रकरणे अकर्मकाच्च उद्विभ्यांतपः अकर्मक
हनः समोरामृक्षिप्रक्षिस्वरत्यर्तिश्रुविदिभ्यः निसमुपविभ्योह्वः स्पर्धायामाङः गंधनावक्षेपणसेवनसाह

सिक्यप्रतियत्नप्रकथनोपयोगेषुकृञः अधेः प्रसहने वेः शब्दकर्मणः अकर्मकाच्च संमाननोत्संज्ञनाचार्यकरणज्ञा
नभृतिविगणनव्ययेषुनियः कर्तृस्थेचाशरीरेकर्मणि चित्तिसर्गतायनेषुक्रमः उपपराभ्यां आङ उद्गमने ३ वेः पादवि
हरणे प्रोपाभ्यांसमर्थाभ्यां अनुपसर्गाद्वा अपह्नवेज्ञः अकर्मकाच्च संप्रतिभ्यामनाध्याने भासनोपसंभाषाज्ञानयत्न
विमत्युपमंत्रणेष्वुग्रहः सकर्मकात्समस्तनीयायुक्तात् शपश्च सार्वधातुके ४ दुर्याद्रिच्छिराच्छ्वअनुकरणंचानितिपरं अदसानादरयोः सस्सनौ भूषणेसं
अंतरपरियहेकृणमनसोश्च स्थाप्रतीघाते पुरोव्ययेऽस्तेच अङ्गसर्वयदेषु अदोनुपदेशे लिटि धौ विभाषाकृञि उपाज्यन्वाजे साक्षात्प्रभृतीनिच अनसाधानउरसिमनसी मूर्ध्निपदनिवचनेच निसंहस्तपाणावुपयमने प्राध्वबंधनेजीविकोपनिषदावौपम्येतुप्राग्धातोः ४ छन्दसिपरोपि व्यवहिताश्च कर्मप्रवचनीयाः अनुलक्षणेतृतीयार्थे हीने उपोधिकेच अपपरिवर्जने आङ मर्यादावचने लक्षणेत्थंभूताख्यानभागवीप्सासु प्रतिपर्यनवः अभिरभागे प्रतिप्रतिनिधिप्रतिदानयोः अधिपरीअनर्थकौ सुःपूजायां अतिरतिक्रमणेच अपिः पदार्थसंभावनान्वयसमुच्चयेषु अधिरीश्वरे विभाषाकृञि सुः परस्मैपदं तादौचात्मनेपदं ५ तिङस्त्रीणित्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः सुपः विभक्तिश्च युष्मदुपपदे समानाधिकरणेस्थानिन्यपि मध्यमः अस्मदि चमन्येपपदेन्यतरस्यां एकवच्च अस्मदुत्तमः शेषेप्रथमः परःसंनिकर्षःसंहिता विरामोवसानं ६ आङोनाङ्हुषास्वनप्रतिशृणोर्व्यादिच्छंदसिलिङर्थे इतिप्रथमाध्यायस्यचतुर्थः पादः ४ इतिप्रथमाध्यायः समाप्तः १ ७ ७ अंसमर्थैः परविधिः कृवामंत्रितेपरांगवत्स्वरे शाकटायनस्यसमासः सहसुपा अव्ययीभावः अव्ययंविभक्तिसमीपसमृद्धिव्यृद्ध्यर्थाभावात्ययासंप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसंपत्तिसाकल्यान्तवचनेषु यथासादृश्ये यावद्यधारणेऽप्रतिनामार्थेऽव्ययीभावसंज्ञाःपरिणा विभाषाऽपपरिबहिरंचवःपंचम्याआङ्मर्यादावचनेलक्षणेनाभिप्रतीआभि

27/1964

ष्टयोः कर्मप्रवचनीययुक्तेऽध्वकालभावेषु प्रातिपदिकार्थलिंगपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा संबोधने च संबुद्धिः
२ अनुप्रतिगृणश्च साधकतमंकरणं दिवःकर्मच परिक्रयणेसंप्रदानमन्यतरस्यां आधारोधिकरणं अधिशीङ्स्थासांकर्म अभिनिविशश्च उपान्वध्याङ्वसः कर्तरीप्सिततमंकर्मतथायुक्तंचानीप्सितं अकथितंच गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थशब्दकर्माकर्मकाणामणिकर्तासाणौ हृक्रोरन्यतरस्यां स्वतंत्रः कर्ता तत्प्रयोजको हेतुश्च प्रायोश्वरनिपाताः चादयोसत्त्वं प्रादयः उपसर्गाः क्रियायोगेगतिश्च ३ दुर्यादिच्छिराच्छ्वअनुकरणंचानितिपरं अदसानादरयोः सस्सनौ भूषणेसं
अंतरपरियहेकृणमनसोश्चस्थाप्रतीघाते पुरोव्ययेऽस्तेच अङ्गसर्वयदेषु अदोनुपदेशे लिटि धौ विभाषाकृञि उपाज्यन्वाजे साक्षात्प्रभृतीनिच अनसाधानउरसिमनसी मूर्ध्निपदनिवचनेच निसंहस्तपाणावुपयमने प्राध्वबंधनेजीविकोपनिषदावौपम्येतुप्राग्धातोः ४ छन्दसिपरोपि व्यवहिताश्च कर्मप्रवचनीयाः अनुलक्षणेतृतीयार्थे हीने उपोधिकेच अपपरिवर्जने आङ मर्यादावचने लक्षणेत्थंभूताख्यानभागवीप्सासु प्रतिपर्यनवः अभिरभागे प्रतिप्रतिनिधिप्रतिदानयोः अधिपरीअनर्थकौ सुःपूजायां अतिरतिक्रमणेच अपिः पदार्थसंभावनान्वयसमुच्चयेषु अधिरीश्वरे विभाषाकृञि सुः परस्मैपदं तादौचात्मनेपदं ५ तिङस्त्रीणित्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः सुपः विभक्तिश्च युष्मदुपपदे समानाधिकरणेस्थानिन्यपि मध्यमः अस्मदि चमन्येपपदेन्यतरस्यां एकवच्च अस्मदुत्तमः शेषेप्रथमः परःसंनिकर्षःसंहिता विरामोवसानं ६ आङोनाङ्हुषास्वनप्रतिशृणोर्व्यादिच्छंदसिलिङर्थे इतिप्रथमाध्यायस्यचतुर्थः पादः ४ इतिप्रथमाध्यायः समाप्तः १ ७ ७ अंसमर्थैः परविधिः कृवामंत्रितेपरांगवत्स्वरे शाकटायनस्यसमासः सहसुपा अव्ययीभावः अव्ययंविभक्तिसमीपसमृद्धिव्यृद्ध्यर्थाभावात्ययासंप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसंपत्तिसाकल्यान्तवचनेषु यथासादृश्ये यावद्यधारणेऽप्रतिनामार्थेऽव्ययीभावसंज्ञाःपरिणा विभाषाऽपपरिबहिरंचवःपंचम्याआङ्मर्यादावचनेलक्षणेनाभिप्रतीआभि

मुख्ये अनुर्यत्समय यस्यचायामः तिष्ठद्वप्रभृतीनिच पारेमध्येषष्ठ्या वा संख्या व्ययेन नदीभिश्च अन्यपदार्थेचसंज्ञा यां तत्पुरुषः द्विगुश्च द्वितीयाश्रितातीतपतिताद्यस्तप्राप्तापन्नैः स्वयंक्तेन खट्वाक्षेपे सामिकालाः अत्यंतसंयोगेच तृतीयातत्कृतार्थेनगुणवचनेन पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रश्लक्ष्णैः कर्तृकरणेकृताबहुलं कृत्येरधिकार्थवचने अंनेनव्यंजनं भक्ष्येणमिश्रीकरणं चतुर्थीतदर्थार्थबलिहितसुखरक्षितैः पंचमीभयेन अपेतापोद्मुक्तपतितापत्रस्तैरल्पशः स्तोकांतिकदूरार्थकृच्छ्राणिकेन सप्तमीशौंडैः २ सिद्धशुष्कपक्वबंधेश्च ध्यांक्षेणक्षेपे कृत्येर्णे संज्ञायांकेनाहोरात्रावयवाः तुल्याक्षेपे पात्रेसमितादयश्च पूर्वकालैकसर्वजरत्पुराणनवकेवलाः समानाधिकरणेन दिक्संख्येसंज्ञायां तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारेच संख्यापूर्वोद्विगुः कुत्सितानिकुत्सनैः पापाणकेकुत्सितैः उपमानानिसामान्यवचनैः उपमितंव्याघ्रादिभिः सामान्यप्रयोगे विशेषणंविशेष्येणबहुलं पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यमध्यमवीराश्च श्रेण्यादयः कृतादिभिः कृतेनत्रिष्विष्टेनानॉ २ सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यमानैः हरारकनागकुंजरैः पूज्यमानं कतरकतमोजातिपरिप्रश्ने किंक्षेपेपोटायुवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनुवशावेहद्बष्कयणी प्रावश्रीत्रियाध्यायकधूर्तजातिः प्रशंसावचनैश्च युवाखलतिपलितवलिनजरतीभिः कृत्यतुल्याख्या अजातावर्णोवर्णेन कुमारश्रमणादिभिः चतुष्पाद्भोगप्राणिभिः मयूरव्यंसकादयश्च ४ समर्थोन्यपदार्थेसिद्धसन्महद्भारादयः इतिद्वितीयाध्यायस्य प्रथमपादः १ पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे अर्धेनपुंसकं द्वितीयतृतीयचतुर्थीतुर्याण्यन्यतरस्यां प्राप्तापन्नैश्च द्वितीयया कालाः परिमाणिना नञ् ईषदकृताषष्ठी याजकादिभिश्च ननिर्धारणे प्रकृतिगुणसंहितार्थसद्व्ययतस्य समानाधिकरणेन केनचेजोर्थाधिकरणवाचिनाच कर्मणिच तृजकाभ्यां कर्तरि कर्तरिचानिषेधिक्रियाजीवकयोः कुशलादिभ्यः उपपदमतिङ् अमैवाव्ययेन १ तृतीयाप्रभृतिप्रभृतीन्यन्यतरस्यांकृत्याच शेषेबहुव्रीहिः अनेकमन्यपदार्थेसंख्यासंज्ञाद्व्यधिकसंख्याः संख्येयेद्विगुनामान्यंतराले तत्रतेनेदमितिसंज्ञायां तेनसहेतितुल्ययोगे चार्थेद्वंद्वः

29/1944

उपसर्जनेऽर्थे राजदंतादिषुपरं हेतौथी अजाद्यदंते अन्यान्यतरस्यांसप्तमीविशेषणेबहुव्रीहौनिष्ठाखलर्थाभ्यांवाहिताग्न्यादिषु कडाराःकर्मधारये २ पूर्वापरावरदक्षिणोत्तरापराधराणिव्यवस्थादिशः संज्ञायां द्वितीयाश्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैः स्वयंक्तेन खट्वाक्षेपे सामिकालाः अत्यंतसंयोगेच तृतीयातत्कृतार्थेनगुणवचनेन पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रश्लक्ष्णैः कर्तृकरणेकृताबहुलं कृत्येरधिकार्थवचने अंनेनव्यंजनं भक्ष्येणमिश्रीकरणं चतुर्थीतदर्थार्थबलिहितसुखरक्षितैः पंचमीभयेन अपेतापोद्मुक्तपतितापत्रस्तैरल्पशः स्तोकांतिकदूरार्थकृच्छ्राणिकेन सप्तमीशौंडैः २ सिद्धशुष्कपक्वबंधेश्च ध्यांक्षेणक्षेपे कृत्येर्णे संज्ञायांकेनाहोरात्रावयवाः तुल्याक्षेपे पात्रेसमितादयश्च पूर्वकालैकसर्वजरत्पुराणनवकेवलाः समानाधिकरणेन दिक्संख्येसंज्ञायां तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारेच संख्यापूर्वोद्विगुः कुत्सितानिकुत्सनैः पापाणकेकुत्सितैः उपमानानिसामान्यवचनैः उपमितंव्याघ्रादिभिः सामान्यप्रयोगे विशेषणंविशेष्येणबहुलं पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यमध्यमवीराश्च श्रेण्यादयः कृतादिभिः कृतेनत्रिष्विष्टेनानॉ २ सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यमानैः हरारकनागकुंजरैः पूज्यमानं कतरकतमोजातिपरिप्रश्ने किंक्षेपेपोटायुवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनुवशावेहद्बष्कयणी प्रावश्रीत्रियाध्यायकधूर्तजातिः प्रशंसावचनैश्च युवाखलतिपलितवलिनजरतीभिः कृत्यतुल्याख्या अजातावर्णोवर्णेन कुमारश्रमणादिभिः चतुष्पाद्भोगप्राणिभिः मयूरव्यंसकादयश्च ४ समर्थोन्यपदार्थेसिद्धसन्महद्भारादयः इतिद्वितीयाध्यायस्य प्रथमपादः १ पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे अर्धेनपुंसकं द्वितीयतृतीयचतुर्थीतुर्याण्यन्यतरस्यां प्राप्तापन्नैश्च द्वितीयया कालाः परिमाणिना नञ् ईषदकृताषष्ठी याजकादिभिश्च ननिर्धारणे प्रकृतिगुणसंहितार्थसद्व्ययतस्य समानाधिकरणेन केनचेजोर्थाधिकरणवाचिनाच कर्मणिच तृजकाभ्यां कर्तरि कर्तरिचानिषेधिक्रियाजीवकयोः कुशलादिभ्यः उपपदमतिङ् अमैवाव्ययेन १ तृतीयाप्रभृतिप्रभृतीन्यन्यतरस्यांकृत्याच शेषेबहुव्रीहिः अनेकमन्यपदार्थेसंख्यासंज्ञाद्व्यधिकसंख्याः संख्येयेद्विगुनामान्यंतराले तत्रतेनेदमितिसंज्ञायां तेनसहेतितुल्ययोगे चार्थेद्वंद्वः

द्विगुरेकवचने द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनाङ्गानामदुपदेशानामध्ययनतोविप्रकृष्टाख्या
नाञ्जानिर प्राणिनां विशिष्टलिंगोनदीदेशोध्यायाः क्षुद्रजन्तवः येषांच विरोधः शाश्वतिकः श्वदाणासनिवरासितानां
गवाश्व प्रभृतीनिच विभाषा वृक्षमृगतृणधान्यव्यंजनपशुशाकुन्यश्ववडवपूर्वापराधरोत्तराणां विप्रतिषिद्धंच नि
करणवाचिकरणवाचि नदधिपयआदीनि अधिकारणेतावत्वेचविभाषासमीपेसनपुंसकं अवयीभावश्चतत्सु सर्वो
नश्कर्म धारयः संज्ञायांकथोशानरेषु १ उपज्ञोपक्रमंतदाद्याचिख्यासायांछायाबाहुल्येसभाराजामनुष्यपूर्वा अ
ज्ञालाच्चविभाषासेनासुराच्छायाशालानिशानांपरवल्लिंगंद्वन्द्वतत्पुरुषयोः पूर्ववदश्ववडवौहेमंतशिशिरावहोरात्रे
चछंदसिराजाह्नाःपुंसि अपथंनपुंसकं अर्धर्चाःपुंसिच दमोन्यादेशेशानुदात्तस्तृतीयादेः एनदन्तसोन्तसो
वानुदात्तोद्वितीयातृतीयस्थनः आर्धधातुकोअदेङ्गुणोल्यपि किति लुङ्सनोर्घस्लृ घयपोश्वबहुलंछंदसिलिट्य
न्यतरस्यां २ येनोवयिः हेनोवधलिङि लुङि चआत्मनेपदेष्वन्यतरस्यां इणोगालुङिः लोगमिरबोधनेसनिचइ
ङ्श्वगोङ्लिटि विभाषालुङः स्मृदृशः णोश्वसंश्वडोः अस्तेर्भूः ब्रुवोवचिः चक्षिङ ख्याञ्वालिटि अधेयघपोः वा
योण्यस्त्रियार्थञितोयूनिलुङ णिलोः पेलादिभ्यश्च इञः प्राचां ३ नतोत्वलिभ्यः तद्राजस्यबहुषुतेनेवाल्लियोय
स्कादिभ्योगोत्रे यञञोश्च अश्मिरथकुत्सचसिष्ठगोतमांगिराभ्यश्च बहुचइञः प्राच्यभरतेषुनगोपवनादिभ्यः तक
कितवादिभ्यो द्वेष्ये उपकादिभ्योन्यतरस्यां मद्रेआगस्यकोडिन्ययोरगस्तिकुंडिनच सूपधाधातुप्रातिपदिकयोः अदिप्र
भृतिभ्यः शपः बहुलंछंदसियङोपि जिह्वासादिभ्यः श्लुः बहिर्छंदसिमातरिश्वाग्निभ्यः सिचः परस्मैपदेषु विभाषा
घ्राधेट्शाछासः तनादिभ्यस्तथासोः मंत्रोथसकरणशरद्वच्छकुनिष्वभ्योलेः ४ आमः अव्ययादाप्सुपः
नाव्ययीभावादतोम्त्वपंचम्याः तृतीयासप्तम्योर्बहुलंलुटः प्रथमस्यडारौरसः ५ द्विगुरुयज्ञोपक्रमंवेत्रोवर्षिनतोत्व
लिप्यामः पंच इतिद्वितीयाध्यायचतुर्थः पादः ४ द्वितीयाध्यायः समाप्तः २ ॐ प्रसवः परश्वआसुहानश्च अनुदा
त्तोसर्वतोयुष्मिद्भ्यः सन्मान्बधदान्ः क्वच कामन्च उपमानादाचारेः कर्तुः क्यङ् सलोपश्च भृशादिभ्योभुव्यच्वे

31/1944

र्लोपश्चहलः लोहितादिडाज्भ्यः क्यष् कृञोयत्कर्मणः कर्मणोरोमंथतपोभ्यांवर्तिचरोः वाव्योर्ध्वमुष्टनेः शब्दचेरक
लहाभ्रकण्वमेघेभ्यः करणे सुरादिभ्यः कृत्वेदनाम्नोनमोवरिवश्चित्रङः क्वच। पुच्छभाण्डचीवराण्णिङ् १ सुरभिअक्षण
व्रतवस्त्रहलकलकृतलूस्तेभ्योणिच्धातोरेकाचोहलादेः क्रियासमभिहारेयङ् नित्यंकौटिल्येगतौलुपसद्यरजपरभजभ
हरशृभ्योभावगर्हायां सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्योणिच् हेतुमतिच कंडूवादि
भ्योयक् गुपधूपविच्छिपणिपनिभ्य आयः कृतेरीयङ् कसेर्णेङ् आयादयआर्धधातुकेवासनाद्यंतोधातवःस्यतोसी
लुटोसिचिकृञोस्वरत्यर्तिभ्यः कर्तरिशप् शास्यसयोरामनंत्रेलिटि इजादेश्चगुरुमतोनृच्छः १ दयायासश्च उपविद्राग्भ्योन्यतरस्यां
भीक्ष्णाभ्यासेशौच्छन्दसिवेदांतेष्वपि प्रयुज्यतेलिटि २ धिरीकृर्वत्यिन्यन्यस्यामभ्यस्तरयां प्रजनयोश्चिक्योरमयामक
षयोक्रियादिरामक्रंनिति छंदसि श्लुलुङि १ च्लेःसिच् शल इगुपधादनिटः क्सः १ श्लिषआलिंगने नहः णि
श्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरिचङ् विभाषाधेटश्वोः गुपेछंदसि नीनयतिध्वनयसेलयसर्यतिभ्यः अस्यतिवक्तिख्यातिभ्यो
ङ् लिपिसिचिह्नश्च आत्मनेपदेष्वन्यतरस्यां पुषादिद्युताद्लृदितः परस्मैपदेषुसन्निशास्त्यर्तिभ्यश्चरिते
या जेस्तंभुमुचुम्लुचुग्लुचुग्लुंचुग्लुंचुभ्यश्च क्रमदृरुहिभ्यश्छंदसि विपेतपः ३ दीपजनबुधपूरितायिप्या
यिभ्योन्यतरस्यां अचः कर्मकर्तरिभुवोनुधः तपोनुतापेच चिण्भावकर्मणोः सार्वधातुकेयक् कर्तरिशप् रिवा
दिभ्यस्यन् वाभ्राशभ्लाशभ्रमुक्रमुकुमुनसिनुदिलषः यसोनुपसर्गात्संयसश्च स्वादिभ्यः श्नुः श्नुवः श्नुश्चअस्तो
न्यतरस्यां तनूकरणेतक्षः तुदादिभ्यः शः रुधादिभ्यः श्नम् तनादिकृञ्भ्यउः धिन्विकृण्व्योरच ४ क्र्यादिभ्यः श्ना
सुस्कंभुस्कुंभुस्कुंभुस्कुंभ्यः श्नुश्च। हलश्चः शानस्लौ। छंदसिशायजपिव्यत्ययोबहुलंलिङ्याशिष्यङ् कर्मव
त्कर्मणातुल्यक्रियः तपस्तपःकर्मकस्यैवनुहः श्रमायंक्रमणो। कुधिरजोः प्राग्रीश्वन्यस्मादपरंच धातोः न
ञोपपदेसप्तम्यां क्रुदमिश्लुंचुद्रुसुश्रुवोकसाः प्राङ्ड्यड्ढः तव्यत्व्यानीयरः अचोयत् वोरुपधात् शा
किसहोश्च गरहरुचरयमश्वाक्षेपसंगे ५ अवद्यपण्यवर्ग्यगर्ह्यपणितव्यानिरोधेषुवध्यंकरणं अर्यःस्वामिवै

33/1947

इत्नुच् णेऽंसिभुवश्च्लाजिस्मश्कनुः असिगृधिधृषिक्षिपेक्नुः ७ शमिसक्षाभ्योधिनुण् संप
चानुरुधाङ्यमाङ्यसपरिसंसृजपरिदेविसंज्वरपरिक्षिपपरिरटपरिवदपरिदहपरिमुहदुषद्विषद्रुह
युजाक्रीडाविविचत्यजभज्जातिचरापचरामुषाभ्याहनश्च वोकषलसकत्थस्तंभः अपेचलषः प्रेलपस्तु
दुमथवदवसः निरहिसक्रियारविनाशापरिक्षिपपरिरटपरिवादिभ्याभाषार्थयोर्वुञ् देविक्रीडार्थोप
सर्गेचलनशब्दार्थादिकर्मकाकच् अनुरानेतश्चरुलादेः जुंचक्रम्यदंस्यस्पृधिन्वलशुचलषपतपरः
क्रुधमंडार्थेभ्यश्च नयः स्तदीपरीक्षश्चलषपतपरिभ्यश्चषहनक्रमगमभृभ्यउकञ् जल्पभिक्षकुट्टलुंट
लुडः षाकन् प्रजोरिनिः जिदृक्षिविश्रीङ्घ्राध्यधाः भ्यमपरिभ्यः प्रथुभ्यश्च स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रातंद्राश्च
द्राभ्यांकलुच् राधेर्दृक्षिशरसरोरुः स्रघः स्मरः कमरच् ८ भेजभाजसभिरोषुरच् विरिभिदिछिदेः कुरच् इ
णनशिजिसर्तिभ्यः क्रेरप् गत्वरश्वभ्राभ्युरुकः यजजपदशांयडः नमिकंपिस्म्यजसकमहिंसदीपारः सनाशं
सभिक्षउः बिंदुरिंधिभ्यः क्वाछंदसि आदृगमहनजनः किकिनोलिटश्च क्यपिलषार्तिजि-स्टचंद्योरुः भियः
कुकुकर्णोरुडाभासपिसकसवरच् यश्चयदूः भ्रञ्जभासधुविकृतोः जिदृक्षुश्रुवः ऊवः क्विप् अन्येभ्योपि
दृश्यते भुवःसंज्ञानरयोः विप्रसंभ्योड्संज्ञायां ९ धः कर्मणिष्ट्रन् दाम्नीशसयुयुजस्तुदसिसिचमिहपत
दशनहः करणे हलसूकरयोः पुवः संज्ञायां कर्तरिचर्षिदेवतयोः शीलकः
मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च १० कर्मणिरिषादः सस्रवदुलमन्येषपिनन्दोः शाम्यतिभेजभासधः कर्मण्यण् इ
तिलतीयाध्यायस्यद्वितीयः पादः २ उणादयोबहुलंभूतेपिदृश्यंते भविष्यतिगम्यादयः वायसुरानिपाले
यार्लट् विभाषाकदाकर्ह्योः किंयत्तदोनिश्चयप्रश्नयोः किमेत्तिङव्ययघादामेद्रेः लिङर्थेलेटणेच लिङ-र्थेलुङ्लृङौ
तुमुन्ण्वुलोक्रियायां क्रियार्थायां भावचनाश्च अण्कर्मणिच लृटशेषेच लृटःसद्वा अनद्यतनेलुट् परोक्षे
विद्याप्राप्त्योश्च स्मोद्यत्रे स्लिटेरभावे अकर्मकाच्चकारकेसंज्ञायांपरिमाणाख्यायां सर्वेभ्यः १२ उपसर्गस्य

31/1944

वः निरभ्योःपूल्वोः उन्योर्ग्रः क्रुधान्ये यजसभिक्षनः प्रेस्तोयजे प्रथनेवावशब्दे। उदोःकाण्डेच। उदियहः। समि
सुष्टोपरिव्योर्नीणोद्यताभ्रेषयोः परानुपास्ययज्ञेः सुपयोःशेतेः पर्यायेहलंतात्राचेरश्लेये २ निवासचिति
शरीरोपसमाधानेष्वादेश्चकः संधेर्नोतरार्थेर्यं कर्मण्यधिकरणेच स्त्रियां अभिविधौभावेऽनुण् अकोशेवन्योर्ग्रहः
प्रेलिप्सायांपरोक्षेनोऽधान्ये उदिश्रयतियौतिद्रुद्रुवः विभाषाङि-रुपुवोः अवग्रहावर्षप्रतिबंधे। प्रेषणिक्षेपेरुमो
च्चणोतेराशीरनेपरोनुवोवज्ञानेएचेरेकहोरपग्रहेष्टहनिश्चिगमश्चउपसर्गेरः नोण। २ व्यधजपोरनुपसर्गे
स्वरनसोर्वोयमः समुपनिविषुचनोगरनरपूरुस्वनः क्रुणोर्वीणायांचनिसंपणः परिमाणेसरोनुपसर्गप्रमरसम
दाहर्षेसमुदोरज्ञपशुषुअक्षेष्वग्लहः प्रजनेसर्तेः कःसंप्रसारणंचन्यसुपविषुआदि-युदे निपानमाहावः भावेनु
पसर्गस्यहनश्चवधः मूलेघनः अंतर्धनोदेशेअगारैकदेशे प्रघणः प्रयाणश्च उद्धनोदाधाने ४ अपघनोंगकर
णेयोविद्युस्तंबकेच परोघः उपघ्नआश्रये संघोद्घोगणप्रशंसयोः निघोनिमित्तेहेतुकिंहेतोश्चयज्ञया
चयनविक्षप्रच्छरक्षोनडुत्वपोनल् उपसर्गेघोः किःकर्मण्यधिकरणेचस्त्रियांक्तिन्क्तौगापापचोभावे मंत्रेव
येषुपंचमनविरभ्यर्हारावुदोनः क्तिचूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च अजयज्ञोर्भावेक्यप् संज्ञायांसमजनिषदनि
पतमनविषुशीङ्भृञिणः। कृञःशच ५ हलाअप्रसपात् गुरोश्चहलः घिद्विदादिभ्योङ्चिति पूञिकथे
कुंघचर्चश्च अतश्चोपसर्गेषासश्रंथोयुच् रोगाख्यायांण्वुल्बहुलं संज्ञायां विभाषाख्यानपरिप्रश्नयोरिञ्च पु
र्वायाहेर्णौसत्तिषुण्वुच् आकोशेनन्यनिः क्रुसमुदोबकुलेनपुंसकेभावेक्तः स्युटच् कर्मणिचयेनसंस्पर्शेक्तुः
शरीरसुखेकरणाधिकरणयोश्चपुंसिसंज्ञायांघः प्रायेणगोचरसंचरवहव्रजव्यजापणनिगमाश्च अवेतृस्रो
र्घञ् ६ हलश्चअध्यायन्यायोद्यावसंहाराधाराशायाश्च उरंकोतुरंकोजालामानायः स्नोघच ईषःदुःसु
सुषूभ्राद्यर्थेषुवलंकृत्यकर्मणोश्चभेकोः आतोयुच् लुंरसिगस्यर्थेभ्यः अन्येभ्योपिदृश्यंते वर्तमानसा
मीप्येवर्तमानवद्वा आशीस्यायोभूतवच्च। क्षिप्रवचनेलृट् आशंसावचनेलिङ् नानद्यतनेक्रियाप्रबंधसामी

अयोः भविष्यति मर्यादावचनेवरस्मिन् कालविभागेच नहोरात्राणो परस्मिन्विभाषा लिङ् निमित्ते लिङ् चक्रिया
निपतौभूतेच ७ योताप्योः गर्हायांलुङपिजात्योः विभाषाकथमि लिङ् चक्रियातिपत्तौ लिङ् लृटो अनवक्लृप्त्यमर्षयो
क्रियातिपत्तौक्रियाहेतुहेतुमतोर्लिङ् कामप्रवेदनेकृच्छ्रिति सभावनेलमिति चास्तिक्षेपप्रयोगे विभाषा
धातोसंभावनवचनेयदि हेतुहेतुमतोर्लिङ् इच्छार्थेषुलिङ् लोटो समानकर्तृकेषुतुमुन् लिङ् च इच्छार्थेभ्यो वि
भाषावर्तमाने ८ विधिनिमंत्रणामंत्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषुलिङ् लोट च प्रेषातिसर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च
लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके स्मलोट अधिष्ठ कालसमयवेलासुतुमुन् लिङ्यादि अर्हे कृत्यतृचश्च आवश्यकाधर्म
र्ययोर्णिनः कृत्याश्च शकिलिङ् आशिषि लिङ् लोटौ किच्चकौच संज्ञायांभाविलुङ् स्मोत्तरेलङ् च १ उण्
होनित्यासत्यधापृधनोगमिलोहलश्चतोताप्योर्विधिनिमंत्रणामंत्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषुलिङ् लोटौ च प्रेषातिसर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च
लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके स्मलोट अधिष्ठ कालसमयवेलासुतुमुन् लिङ्यादि अर्हे कृत्यतृचश्च आवश्यकाधर्म
र्ययोर्णिनः कृत्याश्च शकिलिङ् आशिषि लिङ् लोटौ किच्चकौच संज्ञायांभाविलुङ् स्मोत्तरेलङ् च १ उण्
होनित्यासत्यधापृधनोगमिलोहलश्चतोताप्योर्विधिनिमंत्रणा ३ धातुसंब
धेप्रत्ययाः क्रियासमभिहारेलोट् लोटोहिस्वाचतध्वमोः समुच्चयेन्यतरस्यां यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मि
न्समुच्चयेसामान्यवचनस्य लेटस्सिलुङ् लुङ् लिटः लिटर्थेलेट् उपसंवादाशंकयोश्च नुमर्थेससेनसेअसेन्से
कसेनध्यकध्येन्शध्येशध्यैन् तवैतवेङ् तवेनः प्रयोगेहि च्यै अध्यधिष्व इशेविखेच शकिणमुल्कमुलो ईश्वरे
तोकृच्छ्रेकृच्छ्रेणकृच्छ्रादिचरितमिति च्विकृञोद्वितीयतृतीयशम्बीजात्कृषेर्वृषादिभ्यश्चित्तवति नित्ये
ष्टकसुन् अलंखल्वोः प्रतिषेधयोः पूर्वकालेआभिरूप्येपण्डासुकच नयधनाकांक्षेविभाषायेप्रथमपूर्वेषु कर्मण्य
क्तोक्तः खमुञ् खाद्युपपदमुल अन्यथैवंकथमित्थंसुसिद्धाप्रयोगश्चेत् यथातथयोरसूयाप्रतिवचने कर्म
णिहृङ्कृञोविरोधेकृञ

मामकभागधेयपापापरसमानार्यकृतसुमंगलभेषजाऽऽरात्रेश्वाजसौ अंतर्वसत्निवर्तीनुक् पत्सूर्नोयज्ञसंयो
गेविभाषासपूर्वस्यनित्यंसपत्न्यादिषुपूत्रुक्तोरेचदृषाकप्यग्निकुसितकुसीदानामुदात्तः मनोरोचावर्णादनु
दात्तोपधातोनः अन्यतोऽपि २ छिद्रोरादिभ्यश्च जानपदकुंडगोणस्थलभाजनागकानीलकुशाकामुककबु
राहसमशवपनाहवित्रमाश्वाणास्तोत्यवर्णानाशारनायोविकारमैथुनेछाकेशवेशेषुशाणात्साऽऽंबीतोगुणव
चनात् बह्वादिभ्यश्चनित्यंछंदसि मुखश्चपुंयोगादाख्यायां इदूचरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमारण्ययवयवनमातु
लाचार्याणामाणुक् कीतात्करणपूर्वात्कारस्याख्यायां बह्वृचीदन्तोदात्तात् अस्वांगपूर्वपदाद्दात्रस्त्रोगात्रोप
सर्जनादसंयोगोपधात् नासिकोदरोष्ठजंघादंतकर्णशृंगाच्च नक्रोडादिबह्वृचः सहनञ्विद्यमानपूर्वाच्च नखमु
खात्संज्ञायां ङीर्घजिह्वीचछंदसि हिक्पूर्वपदादिपू ३ वाहःसख्यशिश्वीतिभाषायो जातेरस्त्रीविषयादयोपध
धात् पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलबालोत्तरपदाच्च इतोमनुष्यजातेः ऊडु न०।बाह्वंतासंज्ञायां पंगोश्च ऊरु
नरपदाद्धोपसर्जनसंहितशफलक्षणवामादेश्च कडुकमंडल्वोश्छादसि संज्ञायां रात्र्यहोर्नञ्यस्त्रियाम्पूर्वपदाच्च
तद्धिताःयूनस्तिःअणिञ्योरार्षयोर्गुरुपोत्तमायोःष्यङ्गोत्रेगोत्रावयवात्कोआदिभ्यश्च ४ दैवयज्ञिशौ
चिरूपसीयमुष्यिकांटेविद्धिभ्योऽन्यतरस्यांसमर्थानांप्रथमाद्वाग्दीव्यतोण्अश्वपत्यादिभ्यश्चदिग्दीर्घसो
सपक्षनरपराष्ण्यः उत्सादिभ्योऽस्त्रीपुंसाभ्यांनञस्त्रेभ्योभवनात् ढ्रिगोर्लुगनपत्येगोत्रेलुगचि युवोरनाकौ फ
क्फिञोरन्यतरस्यां तस्यापत्यं एकगोत्रे गोत्राख्यास्त्रियां अतइञ् बह्वादिभ्यश्च शरद्वच्छुनकदर्भभृगुव
त्सवग्रयणेषु द्रोणपर्वतजीवंतादन्यतरस्यां अनृष्यानंतर्येबिदादिभ्योऽञ् गर्गादिभ्योयञ् मधुबभ्रोब्राह्मणको
शिकयोः कपिलोधादार्गरसेवतंडाच्चलुक् स्त्रियां अश्वादिभ्यःफञ् भर्गात्रैगर्ते शिवादिभ्योणअरडाभ्यो
नरेमानुषेभ्यस्तन्नामिकाभ्यः दक्षिसंधकुरुभ्यश्च मानुरुसंख्यासंभद्रपूर्वायाः कन्यायाः कवीनच वि
कर्णशुंगछगलाद्दक्षसप्तरद्राजन्यबभ्रुवत्सक्रमुकुण्डाज्जिषु वीलयाच दक्चमंडूकाभ्रस्त्रीभ्योदक् ई घ्यच्च इतश्चानिञः स्त्र्याद्

39/1944

भ्यश्च विकर्णकुषितकात्काश्यपेभ्रुवोवुञ्।कल्याणीनामिनडुःकुलशायावाचरकाशयेरक् गोधायाढ्रक्
आरगुदीचांछण्ढ्योवा पितृष्वसृश्छण् ढक्लोपःमातृष्वसृभ्यश्चचतुष्पाद्भ्योढञ् मृष्यादिभ्यश्चराजश्वशुरा
यत्क्षत्राद्यः कुलात्वःअपूर्वपदादन्यतरस्यांयढक्कौ ७ महाकुलाद्ग्रामजनबन्धुसहायतीर्थाचरकसंघात्कैतवि
क्यन्सपत्ने रक्षसादिभ्यश्चढक् गोत्रस्त्रियाः कुत्सनेणच लुङ्ढक्सोवीरेषुबाह्लीकेषुतित्तिरियवरुडमाषा
भाणफक्ञौ कुर्वादिभ्योण्यः संज्ञायांशरीरावयवाच्च उदीचामिञ्ठक्ठिकादिभ्यःफिञ् कोसल्यकार्मार्याभ्यांच
अणोऽध्यचः उदीच्यग्रामाद्गोत्रात् बाह्वादिनाकुञ्चपुत्रीतादन्यतरस्यांग्रामाद्यखेषु ८ मनो
ज्ञातादयतौचुकञ् अपत्यंपौत्रप्रभृतिगोत्रंजीवतितुवंशेयुवाभ्रातरिच्यायस्यिवान्यस्मिन्सपिंडेस्थविर
रेजीवति वृद्धस्यचपूजायांयुनश्चकुत्सायांजनपदाख्यास्त्रियाम् साक्षेयगोधारिभ्योंच ब्रह्मगर्गकलिंग
सरमसारण्यरङ्कोसलाजादाण्यङ् कुरुनादिभ्योण्यः साल्वावयवप्रत्यग्रथकैकयकृशाश्वादिञ् तेनराजा
कंबोजमद्रकुस्त्रियामबंतिकुंतिकुरुभ्यश्चअनश्वत्राव्यगर्भादिधेयादिभ्यः ९ ज्यादयोगोत्रेयञ्
स्त्रियांजिञो द्व्यर्चोमहाकुलान्मनोज्ञोनावशरद्वा इतिचतुर्थाध्यायस्यचतुर्थपादः १ तेनरक्तंरागात्लाक्षारोच
नाशकलकर्दमाट्ठक् नक्षत्रेणयुक्तःकालःलुबविशेषसंज्ञायांश्रवणाश्वत्थाभ्यांढंढञौ दृष्टंसाम कलेढक् धाम
दाण्ण्यौपरिवृतोरथः पांडुकंबलादिनिः इषेवेव्याघ्रादञ् कौमारापूर्वचरणे ब्राह्मणमाणवकाभिधेयेभ्यः स्त्रेणिता
लायनरिष्टगतसंज्ञकंनक्षत्रंश्लोकसंज्ञायां रथष्ठक् उदश्वितोन्यतरस्यांक्षीराट्टञ् १ साक्षिपोर्णमासीतिसंज्ञा
यां आग्रहायण्यश्वत्थाट्ठक्विभाषाफल्गुनीश्रवणाकार्तिकीचैत्रीभ्यः।सास्यदेवताकस्येत्यर्थेकाट्ठञ् अतोनक्षत्रात्
सूत्रान्मासाद्वुञ्छ।छंदसिढञौचसोमाद्यण्वाऽऽर्तुपित्वसोयत् धाराधिवीशुनासीरमरुत्वद्गवीशोभ
लोष्यतिगृहमेधाच्छ अग्नेर्ढक् कालेभ्योभववत् महाराजप्रोष्ठपदाट्ठञ् पित्र्यमातुलमातामहपितामहाः तस्य
समूहःभिक्षादिभ्योण् गोत्रोक्षोष्ट्रारब्रह्मराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाद्यृञ् केराराजन्यच २ ब्रह्मवचिनश्चब्राह्मण

माणवचाडवाद्यत् ग्रामजनबंधुसहायेभ्यस्तल् अनुदात्तादेरञ् खंडिकादिभ्यश्च चरणेभ्योधर्मवत् अचित्तहस्ति
धेनोष्टक् केशाश्वाभ्यांपुरुषाद्वन्यतरस्यांपाशादिभ्योयः खलगोरथात् इतिञ्कक्ष्यञ्विषयादेशो राजन्यादिभ्यो
वुञ् भोरिक्याद्येषु कायादिभ्योविधल्भक्तलौ सोस्यादिरितिछंदसः प्रगाथेषु संयामे प्रयोजनयोष्टभ्यः तरप्तमप्
हरणमिति क्रीडायाण्णः घञः सास्यां क्रियेतिञः तरधीनेतद्वेद ऋतुरुक्षादिसूत्रांताद्वक् ३ क्रमादिभ्योवुन् अनु
श्रोत्तणादिनिः वसंतादिभ्यष्ठक् प्राक्कीयादुक् सूत्राभ्यांकोपधात् छंदोब्राह्मणानिचतद्विषयाणि तरप्तमपौ तिदेशो
नक्षत्रेणयुक्तंकालेतस्यनिवासः अदूरभवश्च ओरञ् मतोश्चबह्वचंगात् बह्वचः कूपेषु उदकचूविषाशः सकलादि
भ्यश्चस्त्रीषुसौवीरसाल्वप्रांशुभद्रास्वादिभ्योण्ङीणी कोपधाभ्यांबुञ्छण्कञ्जिलसनिदंड्व्यंयफक्ष्मिञ्जिज्यक
कृदकोरीहणकृशाश्वर्षभकुसुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिरांकाशबलपक्षकर्णस्तंगमप्रगदिन्वराहकुसुरादिभ्यः
४ जनपदेलुप् वर्णादिभ्यश्च ब्राह्मणाद्वाक्कोच नद्यांमनुष्ये मध्यादिभ्यश्च कुसुरनडवेतसेभ्योऽनुपनडुहश्च राष्ट्रस्य
क्षत्रियाद्योवंशे च उक्षरादिभ्यश्छः नडादिनीकुक्कुचशेषे राष्ट्राधारापाराद्धारो ग्रामाद्यस्य श्रोत्रियादिभ्योदक्षिणा कुलकु
क्षिग्रीवाभ्यःस्थानालंकारेषु नद्यादिभ्योदक् दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यकफिडाक्यक्कुरंकारिमनुष्येषु च ५ ग्रप्रा
गपागुदक्प्रतीचोयत् कथादक् वर्णेचुकेऽन्यतस्यां इयमर्थे कलाध्यश्वत्थयचवुसन् ग्रीष्मावरसमाडुन् संवत्सराय
हायनीभ्यांदञ्यञ्हरतिमृगः तरप्तमोर्दं तत्रभवः दिगादिभ्योयत् शरीरावयवाच्च इतिकुक्षिकलशिवस्त
स्तेडुन् ग्रीवाभ्योण्च गंभीराभ्यः अवयवाच्च अंतः पूर्वपदाट्टञ् ३ ग्रामसर्वजनपूर्वान्जिक्कान्मूल
गुलेच्छः वर्गांताच्च अशब्देयत्वोवन्यतरस्यां कर्णललाटात्केनलंकारे तस्याख्यानइतिचयोख्यानेभ्ये-
नाम्नः बह्वचोमनुष्यनाम्नष्ठक् ऋतुयज्ञेभ्यश्चअध्याये घुवर्षेः पौरोडाशपुरोडाशास्टन् । छंदसोयदणो ढञ्
ब्राह्मणकल्पेथमाध्वरपुरश्चरणनामाख्यायां ६ अग्रगयनादिभ्यः ततआगतःठगायस्थानेभ्यः सं
धिकादिभ्योण् विद्यायोनिसंबंधेभ्योवुञ् ऋतुष्ठञ् । पितुर्यञ्गोत्रंकुयत् ४ हनुमनुष्येभ्योन्यतरस्यांञ्
ण्यः मयड्वैवयावशिकौषदगव्यदात्यौपायवौक्तिकाक्षौद्रव्यसाधनीयाधर्म्यपथ्यपरिषद्यानूचानभ्रूणकुत्सनभ्रव
ण्यमाणवगोत्रोक्षितिसोमपाकाशकृत्स्नाजिनशक्तिकीटलाजपर्पदाहैरण्यहैरण्मयानिच्छंदसः प्रोक्तार्थेषु संयामे प्रयोजनयोष्टभ्यः तरप्तमपौ
हरणमिति क्रीडायाण्णः घञः सास्यां क्रियेतिञः तरधीनेतद्वेद ऋतुरुक्षादिसूत्रांताट्ठक् ३ क्रमादिभ्योवुन् अनु
श्रोत्तणादिनिः वसंतादिभ्यष्ठक् प्राक्कीयादुक् सूत्राभ्यांकोपधात् छंदोब्राह्मणानिचतद्विषयाणि तरप्तमपौ तिदेशो
नक्षत्रेणयुक्तंकालेतस्यनिवासः अदूरभवश्च ओरञ् मतोश्चबह्वचंगात् बह्वचः कूपेषु उदकचूविषाशः सकलादि
भ्यश्चस्त्रीषुसौवीरसाल्वप्रांशुभद्रास्वादिभ्योण्ङीणी कोपधाभ्यांबुञ्छण्कञ्जिलसनिदंड्व्यंयफक्ष्मिञ्जिज्यक
कृदकोरीहणकृशाश्वर्षभकुसुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिरांकाशबलपक्षकर्णस्तंगमप्रगदिन्वराहकुसुरादिभ्यः
४ जनपदेलुप् वर्णादिभ्यश्च ब्राह्मणाद्वाक्कोच नद्यांमनुष्ये मध्यादिभ्यश्च कुसुरनडवेतसेभ्योऽनुपनडुहश्च राष्ट्रस्य
क्षत्रियाद्योवंशे च उक्षरादिभ्यश्छः नडादिनीकुक्कुचशेषे राष्ट्राधारापाराद्धारो ग्रामाद्यस्य श्रोत्रियादिभ्योदक्षिणा कुलकु
क्षिग्रीवाभ्यःस्थानालंकारेषु नद्यादिभ्योदक् दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यकफिडाक्यक्कुरंकारिमनुष्येषु च ५ ग्रप्रा
गपागुदक्प्रतीचोयत् कथादक् वर्णेचुकेऽन्यतस्यां इयमर्थे कलाध्यश्वत्थयचवुसन् ग्रीष्मावरसमाडुन् संवत्सराय
हायनीभ्यांदञ्यञ्हरतिमृगः तरप्तमोर्दं तत्रभवः दिगादिभ्योयत् शरीरावयवाच्च इतिकुक्षिकलशिवस्त
स्तेडुन् ग्रीवाभ्योण्च गंभीराभ्यः अवयवाच्च अंतः पूर्वपदाट्टञ् ३ ग्रामसर्वजनपूर्वान्जिक्कान्मूल
गुलेच्छः वर्गांताच्च अशब्देयत्वोवन्यतरस्यां कर्णललाटात्केनलंकारे तस्याख्यानइतिचयोख्यानेभ्ये-
नाम्नः बह्वचोमनुष्यनाम्नष्ठक् ऋतुयज्ञेभ्यश्चअध्याये घुवर्षेः पौरोडाशपुरोडाशास्टन् । छंदसोयदणो ढञ्
ब्राह्मणकल्पेथमाध्वरपुरश्चरणनामाख्यायां ६ अग्रगयनादिभ्यः ततआगतःठगायस्थानेभ्यः सं
धिकादिभ्योण् विद्यायोनिसंबंधेभ्योवुञ् ऋतुष्ठञ् । पितुर्यञ्गोत्रंकुयत् ४ हनुमनुष्येभ्योन्यतरस्यांञ्
ण्यः मयड्वैवयावशिकौषदगव्यदात्यौपायवौक्तिकाक्षौद्रव्यसाधनीयाधर्म्यपथ्यपरिषद्यानूचानभ्रूणकुत्सनभ्रव
ण्यमाणवगोत्रोक्षितिसोमपाकाशकृत्स्नाजिनशक्तिकीटलाजपर्पदाहैरण्यहैरण्मयानिच्छंदसः प्रोक्तार्थेषु संयामे प्रयोजनयोष्टभ्यः तरप्तमपौ

41/1994

कुंथापलदनगरग्रामहरोतरयदात् पर्वताच्च विभाषामनुष्येकृकणपर्णाकारराजे ८ तेनसाम्मिन्नञ्क्र
मोदिभ्योजनपदेकगपाग्धन्वरथात्संच इतिचतुर्थाध्यायस्यद्वितीयः पादः २ युष्मदस्मदोरन्यतर
स्यांखञ्च तस्मिन्नणिचयुक्ताकास्माकौ तच्चकममकावेकवचने अर्धाद्यत् परावध्यर्धात्तमपूर्वाञ्ञ दि
क्पूर्वपदाट्टञ्च ग्रामजनपदेकदेशाञ्जो मध्यान्मः असोप्रतिकेद्वीपादनुसमुद्रंयञ् कालाट्ठञ्ञ्यञ्देशा
रदेः विभाषारोगातपयोः निषाप्रदोषाभ्यांच ऋतुसत्रासंधिवेला ऋतुनक्षत्रेभ्योण् प्रावृषएण्यः वर्षा
भ्यष्ठक् छंदसिठञ् वसंताच्च १ हेमंताच्च सर्वत्राण्चलोपश्चसायंचिरंप्राह्णेप्रगेअव्येभ्यष्टयुस्तौतु
ङाविभाषापूर्वाह्णाद्भाक्तमहःप्रदोषाद्वस्करादनुपंथःपंथश्चअमावास्यायाचाञ्चसिध्यपक्षाभ्यांकन् अ
णश्चोच्चविशाखाच्छ्रान्यनुराधास्वातिनिर्व्यपुनर्वसुहस्तविषूवाषाढाबह्वलाद्गुकृत्तिकारोहिणीनांतगोशाल
खरशालाच्चयत्तदशालाभिजिदश्वयुक्तरातिभरणीभ्योनक्षत्रेभ्योबह्वलंकृतलब्धक्रीतकुशलाःप्राय
भवः उपजानूपकर्णोपनीवेष्ठक् २ संभूतेकोशाट्टञ् कालात्साधुपुष्यत्सद्यमानेषुउत्तरचआश्वयु
ज्यावुञ् ग्रीष्मवसंताद्यन्यतरस्यां हेयमृतुकलाध्यश्वत्थयचवुसन् ग्रीष्मावरसमाडुन् संवत्सराय
हायनीभ्यांदञ्यञ्हरतिमृगः तरप्तमोर्दं तत्रभवः दिगादिभ्योयत् शरीरावयवाच्च इतिकुक्षिकलशिवस्त
स्तेडुन् ग्रीवाभ्योण्च गंभीराभ्यः अवयवाच्च अंतः पूर्वपदाट्टञ् ३ ग्रामसर्वजनपूर्वान्जिक्कान्मूल
गुलेच्छः वर्गांताच्च अशब्देयत्वोवन्यतरस्यां कर्णललाटात्केनलंकारे तस्याख्यानइतिचयोख्यानेभ्ये-
नाम्नः बह्वचोमनुष्यनाम्नष्ठक् ऋतुयज्ञेभ्यश्चअध्याये घुवर्षेः पौरोडाशपुरोडाशास्टन् । छंदसोयदणो ढञ्
ब्राह्मणकल्पेथमाध्वरपुरश्चरणनामाख्यायां ६ अग्रगयनादिभ्यः ततआगतःठगायस्थानेभ्यः सं
धिकादिभ्योण् विद्यायोनिसंबंधेभ्योवुञ् ऋतुष्ठञ् । पितुर्यञ्गोत्रंकुयत् ४ हनुमनुष्येभ्योन्यतरस्यांञ्
ण्यः मयड्वैवयावशिकौषदगव्यदात्यौपायवौक्तिकाक्षौद्रव्यसाधनीयाधर्म्यपथ्यपरिषद्यानूचानभ्रूणकुत्सनभ्रव

यमस भद्रेद्रज्ञननादिभ्यश्छः सोस्यनिवासः अभिजनश्च आयुधजीविसङ्घात्पर्वतशौण्डिकादिभ्यो
ञ्यः सिन्धुतक्षशिलादिभ्योण् औदीच्यशालातुरीयर्मतीकूचवाराडुकुछण्ढ्यकः भक्तिअचिरादेशकालाढ्
ढक् महाराजाद्यत्रासुरेवाजुनाभ्योबुन् गोत्रक्षत्रियाख्येभ्योबहुलंबुञ् जनपदिनांजनपदवत्सर्वेजनपदेन
समानशब्दानांबहुवचनें ५ तेनप्रोक्तं तिनिरिवरतंतुरवंडिरवोरम्यछण् काश्यपकौशिकाभ्यामृषिभ्यांणिनिः
कलापिवैशंपायनांतेवासिभ्यश्चपुराणप्रोक्तेषुब्राह्मणकल्पेषु शौनकादिभ्यश्छंदसि कठचरणकालुक
कलापिनोण् छगलिनोदितुकुपाराशर्यशिलालिभ्यांभिक्षुनटसूत्रयोः कर्मंदकृशाश्वादिनिः तेनैकदिक्तत
सिश्च उरसोयच्च उपज्ञाते कृतेग्रंथे संज्ञायांकुसीदादिभ्योबुञ् स्त्रीभ्यश्च मरवटरबातपादञ् तस्येदं ६ रथा
दत् तत्रपूर्वादञ् पत्राध्वर्यपरिषदश्वबलसीराट्टक् ढंढाढुंवेरमैथुनिकयोः गोत्रचरणाढुञ् संघाटकल
सणेभ्यजिनाम्नश्चकलाढाछंदोगौक्थिकयाज्ञिकबह्वृचनटाभ्यः तरंडमाणवांतेवासिपुरोहितादि
दिभ्यश्छः कोपिंजलहास्तिपदारण् अथर्वणिकस्येकलोपश्च तस्यविकारः अथर्ववेचप्राण्योषधिवृक्षेभ्यः
विस्वादिभ्योण् कोपधाच्च ऋषुजनुनोःषुकओरञ् अनुदात्तादेश्च ७ पलाशादिभ्योवाशमीवलञ् मयड्वैत
योन्नषियामक्षस्त्रीछादनयोः निसंदथशारादिभ्यः गोश्वपुरीषपिष्टाश्वसंज्ञायांकनङौहः पुरोडाशो अ
संज्ञायांनिलयवाभ्यांछश्चछंदसि नोत्वद्वर्धिबिल्वात् तालादिभ्योण् ज्ञानरूपेभ्यः परिमाणे प्राणिरज्जुतादि
भ्योज जिनश्चतत्प्रयोजनं क्रीतवत्परिमाणात् उष्ट्राद्दुञ् ऊर्णायाबीएण्याटञ् गोपयसोर्यत् ८ द्रोश्च मान
वयःफलेलुक् पूस्नादिभ्योण् ज्ञस्नावालुपचहरितकादिभ्यश्च कंसीयपरश्व्यमार्यञ्यौलुक च ९ युष्मदस्मे
नास्संभूतेयामाश्चेतु मनुष्येतेनरथासलाशादिभ्योढ्योश्वाश्वे इतिचतुर्थाध्यायस्यतृतीयपादः ३ प्राग्वहत
ढक् तेनरिक्तंविक्रयतिजयतिजितंसंसृष्टंक्लृप्तंकुशलंसाधुकोपधारणात् तरतिगोपुच्छाद्दुञ्नौ ब्रह्मचक्रञ् चरति आ
कर्षात्फलपर्षादिभ्यष्ठन् स्वगणाद्दुञ्यंतनादिभ्योजीवतिवस्नक्रयविक्रयाद्दुञ् अमुधाञ्चहरसूसंगा

43/1944

दिभ्यः भस्त्रादिभ्यष्ठन् विभाषाविधर्वीयधान् अणकरिलिकायाः निर्वृत्तेस्वसृतादिभ्यः ऋर्मण्मिसं १० अप
मिसयाचितार्थाकक्नासंसृष्टेचूर्णादिनिः लवणाल्लुक्मुद्गादण् व्यंजनेरुपसिक्तेओजः सहोभसावर्ततेत
स्यसनुश्वर्वमीपलीमकूलं परिमुखंचप्रयतेतिगर्ह्यकुसीदशौकादशात्सन्धौचोज्जयतिरक्षतिशब्दकुर्वं
रोतिपक्षिमत्स्यमृगान्हंतिपरिपंथंचतिष्ठतिमथोनरपदमनुपदंधावतिआक्रंदाद्ठञ्यपोनरपदंगृ
ह्णातिप्रतिकंठार्थलक्षणंच २ धर्मंचरतिप्रतिप्रथमेतिहंश्वसमवायान्समवैतिपरिषदोण्यः सेनायावासं
तायां ३ लवणाद्दुक्कथोपधपतितस्यधर्म्ये अण्महिष्यादिभ्यः ऋतोञ् अवक्रपः तस्यपण्यंलवणाद्दुञ् कि
रायादिभ्यष्ठन् शालीनोन्यतरस्यांञ्ञित्यंवृद्धसर्वराद्दण्न्यतरस्यां प्रहरणंपरश्वधाद्दुञ्यशक्तियष्टोरि
कक्ऋक्तिनाक्तिरिष्टंमतिः ३ शीलंछत्रादिभ्योणः कर्माध्ययनेरतंबह्वृचपूर्वपदाद्दुञ्हितंभक्ष्यान्नरसैरी
यतेनियुक्तंश्राणामांसौदनाद्दुन् भक्ताद्दण्न्यतरस्यां तत्रनियुक्तःअगारांतेदुन् अध्यक्षिण्यदेशकालात्
करिनांनप्रस्तारसंस्तानेषुण्यवहतिनिकटेवसतिआवसथात्सलप्रग्रथितात्यलंतदहतिरथयुगप्रासंगं
पुरोयद्दक्षौखः सर्वपुरात् एकधुरायलुक्काशकराद्दण् ४ हलसीराट्टक् संज्ञायांजन्योः विध्यनधनुषाधनग
णंलब्धाअश्राण्णाः वंशेगतःपरमस्मिन्नस्यमूलमस्यबहिःसंज्ञायांधेनुष्याग्रहपतिनांयुक्तेज्यः नौवयो
धर्मविषमूलमूलसीतालताभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्यानाम्यसमसमितसंमितेषु धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते छं
दसिनिर्मितेउरसोण्यच्च हृदयस्यप्रियः बंधनचर्षौ मनजनहलात्कर्णजन्यकर्षेषुतत्रसाधुः प्रतिजनादिभ्यः
खञ् भक्ताण्णः ५ परिषदोण्यः कथादिभ्यष्ठक् गुणादिभ्यष्ठञ् पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्ढञ् सभायायः ६
छंदसि समानतीर्थेवासी समानोदरेशयितऔदायीनतः सोदर्यः सब्रह्मचार्यसमानशिक्षाव्रतेनाण् वेशिय
द्विमद्रशाम्नण्स्रोतसोविभाषाञ्यौ सगर्भसयूथसनुताद्यत्तुराद्दुनअध्वादिगंतव्यंचसमुदशाद्दुञ्ब
हिर्धेनुताद्दुनस्यभागकर्मणि ६ रक्षायत्नोहननीरवतीजगतीहविष्येभ्यः प्रशस्येअसुरस्यस्वंमायायाम

ण् तद्धिताः सामुपधानोमेत्रहतीष्टकाकलुकचमतोऽग्निमानण् वयस्यासक्थ्नोमनुष् मत्वर्थमा
सतन्वोः मधोर्ञच ओजसोहनियत्वोवेशोयशआदेर्भगाद्यलुक्च पूर्वेकृतमितोच अद्भिःसंस्कृतं
सहस्रेणसंमितोदः मनोच्चसोममर्हतियः मयेच मथोःवयसोसमूहेच ७ नक्षत्राद्वः सर्वदेवतातिल
ज्ञिवशमरिष्टस्यकरेभावेच ८ प्राग्वहतेरपतिसधर्मशीलंहलपरिषदोरक्षोनक्षत्राच्चत्वारि ञ्
तिचतुर्थःपादः चतुर्थाध्यायःसमाप्तः ४ ॐ प्राक्क्रीतात्छः उगवादिभ्योयत्कंवलाच्च संज्ञायां
विभाषाहविरपूपादिभ्यः तस्मैहितंशरीरावयवाद्यत् खलयवमाषतिलवृषब्रह्मणश्चअजाविभ्योथ्यन् आ
त्मविश्वजनभोगोत्तरपदात्खः सर्वपुरुषाभ्यांढंखौ माणवचरकाभ्यांखञ् तदर्थविकृतेःप्रकृतौ छदिरुप
रिबर्हेर्ञ ऋषभोपानहोर्व्यः चर्मणोञ् तदस्यतस्मिन्स्यादिति परिखायाढञ् प्राग्वहतेष्ठञ् आर्हादगोपु
छसंख्यापरिमाणाट्ठक् असमासेनिष्कादिभ्यः १ शतान्ठन्यतावशते संख्यायाअतिशदंतायाःकन् च
तोरिञ्विंशतित्रिंशद्भ्यांड्वुन्संज्ञायांकंसाड्वलं शूर्पादञ्यतरस्यां शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण्
अध्यर्धपूर्वाद्विगोर्लुगसंज्ञायां विभाषाकार्षापणसहस्राभ्यां द्वित्रिपूर्वान्निष्कात् विस्ताच्च विंशतिकात्खः स्वार्थे
ऽकन् पणपादमाषशतात्यत् शाणाद्वा द्वित्रिपूर्वादण्च तेनक्रीतंतस्यनिमित्तंसंयोगेसातो गोच्चासंख्या
परिमाणाश्वादेर्यत् पुत्राच्छच २सर्वभूमिपृथिवीभ्यांमणञौतस्येश्वरः तत्रविदितइतिच लोकसर्वलोका
भ्यांठञ् तस्यवापः पात्रात्घन् तदस्मिन्नध्यायलाभाशुल्कोपधारीयतेपूरणार्धाद्घन् भागाच्च तस्यहरति
वहत्यावहतिभाराद्वंशादिभ्यः वस्नद्रव्याभ्यांठन्कनौसंभसवहरतिपचत्याढकाचित्पात्रात्खोन्यतरस्यांद्
गोरश्वबडवेतराभ्यः कुलिजाल्लुक्खौच सोम्याशवस्तनभरतयः तदस्यपरिमाणंसंख्यायाःसंघसूत्राध्ययनेषु पंक्ति ११
विंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्संचाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतंपंचद्दशतोवर्गेवा ३ समूहेछंदसि विंशच्च
त्वारिंशतोब्राह्मणेसंज्ञायांडाण् तदर्हति छेदादिभ्योनित्यं शार्ङ्गछेदाद्यञ्च दंडादिभ्यःयः छंदसिचपात्राद्वंश्च कं

45
1944

उंकरङ्गसिणाच्छच स्त्रावेभ्योघखञौ पारायणतुरायणचान्द्रायणंवर्तयतिसंशयमापन्नः पोजनं
गच्छतिपथक्रन् पथोणनित्यंउत्तरपथेनाहृतंच कालात् तेननिर्वृत्तंसमधीष्टोभृतोभृतोभावी ४ मासाद्वयसियत्तव
तोद्विगोर्यूषण्मासाण्यञ्अवयसिटंश्चसमायाःयःद्विगोर्वाद्व्यहःसंवत्सराच्चवर्षालुकूचचिंतयतिनिर्वृत्तं
कःषष्टिरात्रेणपच्यंते वत्सरांताच्छश्छंदसिसंपरिपूर्वात्सच तेनपरिजेष्यलभ्यकार्यसुकरंतदस्यग्रसचर्यंतस्यच
दस्तिणायनाद्येभ्यः तत्रयदीयतेकार्यंभवत्व्युष्टादिभ्योण् तेनयथाकथाचहस्ताभ्यांणयतौ संपादिनिकर्मवेषाश्च
त् ५ तस्मैप्रभवतिसंतापादिभ्यः पोगाद्यच्च कर्मणोऽकञ् समयस्तदस्यप्राप्तं ऋतोरण् छंदसिकालाद्यत्प्रकृष्ट
ञ् प्रयोजनंचिन्तावाधारण्मथदंडयोःअनुप्रवचनादिभ्यश्छः समापनात्सपूर्वपदात् एकागारिकटोरेआकालि
कडाद्यंतवचनेतेनतुल्यंक्रियाचेदितिः तत्रतस्येवतदर्हेउपसर्गाच्छंदसिधात्वर्थेतस्मैभावेकृत्तलोजाद्यत्वात् ६ न
नञ्पूर्वात्तत्पुरुषादचतुरसंगतलवणवटुबुधकतरसलसेभ्यः रथ्यादिभ्यश्चनिञ्वा वर्णदृढादिभ्यष्ट्यञ्च गुण
वचनब्राह्मणादिभ्यःकर्मणिच स्तेनोयेनलोपश्चासरन्यूर्यः कपिज्ञात्योर्ढक्कपिंजलपुरोहितादिभ्योयक् प्राणिरजतादि
भ्योवचनोञ्ञाद्यादिभ्योञ् हयवोनद्युवादिभ्योण् इगंताद्बह्वचपूर्वात् योपधाद्गुरूपोत्तमाद्वुञ् ईदूदनोञ्जादिभ्य
श्च गोत्रचरणाच्छाघात्याकारतदवेतेषु होभाभ्यश्छः ब्रह्मणस्त्वः ७ प्राक्क्रीतात्छाः सर्वभूमिसमूहनोत्रमासा
तस्मैप्रभवतिनञ्पूर्वात्खोउशः इतिपंचमाध्यायस्यप्रथमःपादः १ धान्यानांभवनेक्षेत्रेखञ् श्रीहिशाल्योर्ढ
क्रयविक्रयाधिकरणेकृतलब्धक्रीतकुशलाःसंभूतसंभृतसंपन्नप्रजनंतीर्थनामाग्निपरिचरपरिपदंपरिषदंपरिषदो
ण्यः तत्रसाधुः पथ्यंक्रमंपथ्यातिथंव्याप्नोतिआप्नोतिपरंप्राप्नोतिअनुपदसर्वादीनायानयंबह्वाभक्षयतिनेयेषु
परोवरपरंपरपुत्रपौत्रमनुभवतिअवारपारात्संतानुकामंगामीसमांसमांविजायतेअश्वीनावष्ट्यः
आगवीनःअनुग्वलंगामीअध्वनोयत्खौ अभ्यमित्राच्छच गोषदादिभ्यःकृञः खरवडौयथामुखसंमुखस्यदर्शनः
खःतत्सर्वादेःपथ्यंक्रमंपथ्यातिथंव्याप्नोतिआप्नोतिपरंप्राप्नोतिअनुपदसर्वादीनायानयंबह्वाभक्षयतिनेयेषु
परोवरपरंपरपुत्रपौत्रमनुभवतिअवारपारात्संतानुकामंगामीसमांसमांविजायतेअश्वीनावष्ट्यः
आगवीनःअनुग्वलंगामीअध्वनोयत्खौ अभ्यमित्राच्छच गोषदादिभ्यःकृञः खरवडौयथामुखसंमुखस्यदर्शनः
शालीनकोपीनेअहतेकार्ययोः १ अतेनजीवतिपथपोरिनेसंज्ञायां हस्तिगवाश्वेसंज्ञायां तस्यपाकमूलेपी

स्त्रीकर्णादिभ्यः कुणब्जाहचौ पक्षात्तिः तेनविनश्चुंचुपचुणपौ विनञ्भ्यां नानायौनसहाभ्यः शालच्छंक
टचौ सश्रोरश्वकटञ्च अवात्कुटारच्च नतेनासिकायाः संज्ञायां डीटञ्नाद्यञ्भ्रटचः नेर्विडजिरीषचोरुनच्पि
टञ्किकिच उपाधिभ्यांसकेनासंनाभ्रूढयोः कर्मणि घटोटच् तरस्यसंज्ञातारकादिभ्यस्तच् प्रमाणेद्वयस
दञ्मात्रचः पुरुषहस्तिभ्यामणच् यतदेतेभ्यः परिमाणेवतुपिकमीमेयदेभ्योवोयः २ किमः संख्यापरि
माणेडतिच संख्याया अवयवेतयप् द्वित्रिभ्यांतयस्यायच् वा उभावुत्तानिसंतरस्मिन्नधिकमितिरशंतादुः
शदंतविंशदंतेभ्य संख्यायागुणस्यानिमानेमयट् तस्यपूरणेडट्नातोरसंख्यादेर्मट्थडचछंदसि षट्कति
कतिपयचतुरांथुक् बहुगणसंघस्यतिथुक् वतोरिथुक् डतीयः नेःसप्रसारणेच विंशत्यादिभ्यस्तमड
न्यतरस्यां नित्यंशतादिमासार्धमाससंवत्सराच्च षष्टयादेश्चासंख्यादेर्मातोडः सप्तकासप्तो अध्यायानुवाक
योर्लुक् ३ विमुक्तादिभ्योण् गोषदादिभ्योवुन् तत्रकुशलः पथः आकर्षादिभ्यः कन् धनहिरण्यात्कामे स्वांगेभ्यः
प्रसिते उत्तरादाहृते तस्मैनप्रभवतीति अंशंहारीः तेनादचिरपहृते ब्राह्मणकौडिन्यकेसंज्ञायां शीतोष्णाभ्यां
कारिणि अधिकंअनुकामिकामिकः कामितापार्श्वेनाचिख्यासति अयःशूलदंडाजिनाभ्यांठक् शीतोष्णतीर्थाभ्यां
णमितिलुग्वा सएषां ग्रामणीः श्रेण्यश्वसस्यवपनेकरभेउत्क्रउन्मनाः ४ कालप्रयोजनाद्रोगे तदस्मिन्ननं
प्राये संज्ञायांकुत्सायांडज् श्रोत्रियंछंदोधीतेधीष्टेश्राद्धमनेनभक्तमितिनोपर्वादितिः सपूर्वाच्च इष्टादिभ्यश्च
छंदसिपरिपंथिपरिपरिणोपर्यवस्थातरि अनुपदसर्वसमसाक्षाद्प्रतिसंज्ञायोक्षेत्रियच्परक्षेत्रेचिकित्स्यः इ
दमित्थंभूतेगमिंदृष्टमिंदसृष्टमिंदनुष्टमिंदनमितिवा तरप्तमट्ठनौ वुन् तस्यास्यमितिमनुष्यतत्सादिभ्यश्च प्राणिरजो
तोऽजन्यतरस्यांसिध्मादिभ्यश्च वत्सासाभ्यांकामबलेकनाकिलुक्चलोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः ५
प्रज्ञाश्वश्वर्याद्यतिभ्योणः तपःसहस्राभ्यांविनीनीअण्चसिकनाशंकराभ्यांचरेष्टलुबिलचोचरेतउनठउरच्छ उ
पशुभिर्मुक्तमधारः युष्मदस्मदोरन्यतरस्यांखञ्कञौचातुरर्थिकौ तवकममकावेकवचनेसुपोबहुवचनेजातीयर् प्राग्दीव्यतः अण्यसर्वनाम्नामकच्

47
1944

ढुनोश्रीयादिभ्यश्च तुंदादिभ्यइलच् एकगोपूर्वाट्ठञ्नित्यंसंज्ञायांसहस्रांताच्चनिष्कात्तदर्हतिप्रसंभ्ययोर्यप् ६ अ
स्मायामेधास्रजोविनिः बहुलंछंदसि उर्णायायुस्वाराधगमिनिः आलजाटचोबहुभाषिणिस्वामिन्यैश्वर्ये अर्श
आदिभ्योच इंद्रोपतापगर्ह्यात्प्राणिस्थादिनिः वातातीसाराभ्यांकुकुच वयसिप्रथमेनलुप्तपुत्रादिभ्यश्च धर्मशीलव
र्णानाञ्च हस्तात्तालवर्णेद्रुमचारिणिपुष्करादिभ्योदेशेवत्सादिभ्योमनुष्यतरस्यांसंज्ञायांमन्माभ्यांकौशेभ्यांव
भयस्मिन्नुनयसः तुंदिवलिवरेभः अहंशुभमोर्युस् ७ धान्यानांभवनेक्षेत्रेखल्लोविमुकादिभ्यःकालप्रयोजनाद्यत्ता
श्रद्धाभ्यांयेथाविशतिः इतिपंचमाध्यायस्यद्वितीयः पादः २ प्राग्दिशोविभक्तिः किंसर्वनामबहुभ्योद्व्यादिभ्यः
इदमश्चसर्वस्यसोन्यतरस्यांदिपंचम्यास्तसिलसेभ्यश्च पर्यभिभ्यांचसप्तम्यास्त्रल इदमोहः किमोत्राहचछंदसि
इतराभ्योपिदृश्यंतेसर्वैकान्यकियत्तदः कालेदाः इदमोर्हिलुअधुनादानीचतदोरात्र तयोर्दाहिलोछंदसि १ अन
द्यतनेर्हिलन्यतरस्यां सद्यःपरुत्परार्यैषमः परेद्यवद्यपूर्वेद्युरन्येद्युरन्यतरेद्युरितरेद्युरपरेद्युरधरेद्युरुभयेद्यु
रेकेद्युः प्रकारवचनेथाल् इदमस्थमुः किमश्चथाहतौचछंदसि दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपंचमीप्रथमाभ्योदिग्देशका
लेष्वस्ताति दक्षिणोत्तराभ्यामतसुचविभाषापरावराभ्यांअंचेर्लुक् उपर्युपरिष्टात् पश्चात् पश्चपश्चाच्छंदसि
उत्तराधरदक्षिणादातिः एनबन्यतरस्यामदूरेपंचम्याः दक्षिणाच्चाहिचदूरे उत्तराच्च ङ्याधरावराणा
मसिपुरधवश्चैषां अस्तातिच २ विभाषावरस्यासंख्यायाविधार्थेधा अधिकरणविचालेच एकाद्योध्य
मुत्तरन्यतरस्यांद्वित्रिभ्योश्चधमुञ् एधाञ्च याप्येपाशपू पूरणाद्गोतीयादन् प्रागेकादशभ्योछंदसिषष्ठ्या
मांश्चमानपथ्यंगयोः कल्लुकोच एकाद्किनिञ्चासहाये भूतपूर्वेचरट् पक्षारूप्यच अतिशायनेतमबि
ष्ठनौ तिङश्च द्विवचनविभज्योपपदेतरबीयसुनौ अज्ञाद्गुणवचनादेचसुछंदसि प्रशस्यस्यश्रः ३ ज्यच
श्रस्यच अंतिकबाढयोर्नेदसाधौ युवाल्पयोः कनन्यतरस्यांविन्मतोर्लुक् प्रशंसायांरूपप् ईषदसमाप्तौक
ल्पब्देश्यदेशीयरः विभाषासुपोबहुचुरसातु प्रकारवचनेजातीयन् प्राग्वाल्कः ४ अव्ययसर्वनाम्नामकच्

प्राकृटेः कस्यचरः अज्ञातेकुत्सितेसंज्ञायांकन् अनुकंपायां नीतौचनथकात् बहुचोमनुष्यनाम्नष्ठच्च।
घनिलचौच प्राचामुपादेरञ्चुचौच ४ जातिनाम्नः कन् अजिनोतस्यान्तरपदलोपश्च ग्राज्ञादाउर्ध्वद्वितीया
दचः शोवलसुपरिविशालधरुणार्यमारीनोत्तरीयात् अस्येदंसंज्ञायांकन् कुटीशमीशुण्डाभ्योरः कुत्वाडु
पन् कालप्रयोजनेभ्यश्चवत्सोक्षार्षभेभ्यश्चतत्रतेकियतेहानिर्धारणेदूयोरेकस्यडतरच्चाबहूनांजातिप
रिप्रश्नेडतमच्चैकस्मिन्प्राचांअवक्षेपणेकन् रूपेप्रतिरूपोसंज्ञायांचलुम्मनुष्येजीविकार्थेचापण्येरूपथा
दिभ्यश्च ५ वस्त्रदेज्ञिलाघाटः शारवादिभ्योयः द्रव्येचभव्येकुशाग्राच्छः समासान्तहिषयात्तारकादि
भ्योण अंगुल्यादिभ्यष्ठक् एकशालायाष्ठजन्यतरस्यां कर्णललाटविषाणमाथास्कन्धेभ्यः प्रगा
ढ्योग्रामणीपूर्वात् प्रातरनुवाक्योरस्त्रियां आयुधजीविसंघात् भक्ताद्धीकक्षप्रात्तणराजन्यात् इकाहेष्वपण् रामन्या
दिभ्यिगर्तषष्ठाच्छः पर्श्वादियौधेयादिभ्यामणञौअभिजिद्विदभृच्छालावलिखावलमीवदूर्णीवत्रुमदुणोयञ्च ६
प्राग्दिशोविभक्तेः ७ प्राग्दिशोनगतेर्विभाषाऽञ्यच्जातिनाम्नोवत्तेरकोनविंशतिः इतिपंचमाध्यायस्यतृती
यःपादः ३ पादशतस्यसंख्यादेर्वीप्सायांवुन्लोपश्चदंडव्यवसर्गयोश्चशूलादिभ्यः प्रकारवचनेकन् अनसं
तगतोक्तान्नसामिवचनेछदसाआछादनेअपदुष्टाशितंस्वलंकर्मलंपुरुषाधुनरपरात्वः विभाषाचेरदिक्
स्त्रियांजातेतोबंधुनिस्नानोतादृभाषासखानेनेतिचेतिकिमेचिदुःव्यघादाम्बद्रव्यप्रकर्षअसुचछंदसि अनु
गादिनष्ठक्णाचस्त्रियामञ् अणिनुणःविसारिणोमत्स्येसंख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणनेकृत्वसुच्द्वित्रिचतु
र्भ्यःसुच् एकस्यसकृच्च विभाषाबहोर्धाविप्रकृष्टकाले १ तत्प्रकृतवचनेमयट् समूहवत्रबहुषु अनं
तावसतेतिहेषज्यः देवतातातादर्ध्येघत्पाद्यर्घाभ्यांच अतिथेर्ण्यः देवात्तल्अवेः कः यावादिभ्यः क
न्लोहितान्मणिवर्णेचानिसोरक्षे कालाच्च विनयादिभ्यष्ठक् याचोयाहृताधीयीतयुक्तेचमणिण् ओषधेर
जातौफल्गादिभ्यश्चस्त्रियांकन् संज्ञाप्रशंसायां २ एकस्येशाभ्यांतिलमातिलोचछंदसि बकुलाच्चोउरकार

49
1944

कारन्यतरस्यांसंख्येकवचनाच्चवीप्सायांप्रतियोगेपंचम्यास्तसिः अपादानेचाहीयरुहोः अतियहाव्यथनक्षे
पेष्वकर्तरितृतीयायाः ईयमानपापयोगाच्चपरस्यांआधर्योरोगाच्चापनयनेअकर्तर्यृणेऽधमर्णेचभ्यस्तियोगेसंपद्य
कर्तरिच्विः अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसांलोपश्चविभाषासातिकार्त्स्न्येअभिविधौसंपदाच्चतदधीनवचनेदेयेत्रा
च देवमनुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्योद्वितीयासप्तम्योर्बहुलं अन्यकानुकरणाऽनवरार्थादनेतोडाच् ऋणेद्वितीयतृती
यशंबदीजात्कृषोसंख्यायाश्चगुणांतायाःसमयाच्चयापनायां ३ सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथनेनिष्कुलानिष्कोषणे
सुखप्रियादनुलोम्येदुःखात्प्रातिलोम्येशूलात्साकेसप्तादशपथेमद्रात्परिवापणेसमासांताःनपूजनात्क्रियासंपे
नअस्तमुरुषात्पथोविभाषाबहुव्रीहौसंख्येऽजबहुगणात् ऋक्पूरब्धूःपथामानक्षेअक्षसन्यवपूर्वासामलो
मःअक्ष्णोदर्शनात् अचतुरविचतुरसुचतुरस्त्रीपुंसधेन्वनडुहर्क्सोमवाज्यनसाक्षिक्षत्रियाराजन्यवारागवो वर्षीचनकंदि
शतिदिवाहर्दिवसरजसनिःश्रेयसपुरुषायुषद्व्यायुषत्र्यायुषर्ग्यजुषजातोक्षमक्षशलाकाशकटोपस्थनगोरथाः अस्त
हस्तिभ्योवर्चसेःअवसमंधेभ्यस्तमसःरक्षसोवसीयःश्रेयसः ४ अन्वचलताद्दहसः प्रतेरुरसःसुसमीस्यात् अनु
गवमायामेद्विस्तावात्रिस्तावावेदिः उपसर्गादध्वनःतसुरुषस्यंगुलेःसंख्याव्ययादेः अहःसर्वैकदेशसंख्यातपु
ण्याच्चरात्रेः अन्होऽह्नःएतेभ्यःनसंख्यादेसमाहारे उतमेकाच्चाच राजाहःसखिभ्यष्टच् गोरतद्धितलुकि अग्रखा
यामुरसःअनोस्मायेःसरसोजातिसंज्ञयोः ग्रामकौटाभ्यांचतक्ष्णः अतेःशुनःउपमानादप्राणिषु उत्तरमृग पू
र्वोरसक्थ्नः नावोद्विगो अर्धाच्च ५ स्त्रार्थाःप्राग्वतिभ्यामंजलेःअनसंनात्रपुंसकाच्छंदसिअत्सरणोजानपदा
ख्यायांकुमहद्ग्रामस्यतरस्योद्दाच्छुरघहातासमाहारेअव्ययीभावेशरत्प्रभृतिभ्यःअनश्चनपुंसकादन्यतरस्यां
नदीपौर्णमास्यायहायणीभ्यः तयःगिरेश्चसेनकस्यबहुव्रीहौसक्थ्नोःस्वांगात्चअंगुलेर्दारुणिद्विस्त्रियां
यमुर्भ्रःअध्वरणप्रमाण्योःअंतर्बहिर्भ्यांचलोम्नःअन्नाशिकायाःसंज्ञायांनसचात्कूलात् उपसर्गाच्चस
ग्रामस्कंधस्कंधशाखिकुक्षिचतुरश्रेणीपराजपरप्रोष्ठपराः ६ नद्युःस्त्रियोहलिसक्थ्योरन्यतरस्यांनिसक्थि

मसिच् प्रजामेधयोः चङ् प्रजाभ्छंदसि धर्मादनिच्केवलात् जंभासुहरितृणसोमेभ्यः दृसिनेर्मालुभ्ययो
गे इचकर्मव्यतिहारे द्विर्वा दिभ्यश्च प्रसंभ्यांजानुनोर्जुः ईर्ध्वाद्विभाषा ऊधसोनडुः धनुषश्च वासजायां जाया
यानिङ् गंधस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्यः अल्पाख्यायां उपमानाच्च पादस्यलोपोहस्यादिभ्यः कुंभपदीषुचसंज्ञास्फ
ूर्चस्य ७ वयसिदंतस्यदत् छंदसिचस्त्रियांसंज्ञायां विभाषाश्यावारोकाभ्यां अयंतसुद्धशुभ्रवृषवराहेभ्यश्च
ककुदस्यावस्थायांलोपः त्रिककुत्पर्वतेनी उद्विभ्यांकाकुदस्यपूर्णाद्विभाषासुहृदुर्हृदोमित्रामित्रयोः उरः प्र
तिभ्यः कपूरनलिन्यांनखतश्चशोषाद्विभाषानसंज्ञायां इयसश्चवेदितेभ्रातुः ऋतछंदसिनडीतेभ्योः ङ्यां गे
निष्प्रवाणिश्च ८ पादशतस्यसंख्यासुतृकज्येष्ठाभ्यांसपत्नात्पतिसमासेवा नेरुक्तेभ्योवयसिदंशसंज्ञायां इति
पंचमाध्यायस्यचतुर्थोपादः ४ पंचमाध्यायःसमाप्तः ५ ॐ एकाचोद्वेप्रथमस्य अजादेर्द्वितीयस्यनेडाः
संयोगादयः प्रबोभ्यासः उभेअभ्यस्तंजक्षित्यादयः षड्भुजादीनांदीर्घाभ्यासस्यालिटिधातोरनभ्यासस्य स
न्यङोः श्लौ चङि दाधान्साह्वान्मीढ्वश्च षढोः सेप्रसारणेपुभ्यपस्योस्तुरुषेबंधनिबहुग्रीहौवपिस्वपियजा
दीनां किति यङिज्वरत्वरिस्रविध्वनिमनिव्यधिपतिदंशसञ्जस्वञ्जांशासिदासाघ्वसां भगसांफणांच सनि
ग्रहिज्यावयिव्यधिवशिव्यधिफलिपतिभ्यश्छेचविभाषागमहनजनखनसञ्जांशासश्च्वीडीङ्यां व्यचेः कुटादे
रसंयोगाद्योपधात्तुरुस्यमिव्येषंयडि नवृद्भ्यः ९ चायः कीस्याच्स्फीनिष्ठायां स्यः प्रवर्त्यस्याड्वमूर्तिःस्पर्शयोश्वपः
प्रतेश्च विभाषाभ्यवप्रयस्य श्रतंपाके प्यायः पी लिट्यडोश्च विभाषाक्ष्वेः णौचसंश्चङोः कुः सेप्रसारणंअभ्य
स्तस्यचवकुलंलेरसिचायः क्ङिति अपस्पृधेथामानृचुरानृक्षुः स्त्रिग्ध्येतिसाजश्वाताः श्रंतमाशीराशीर्तीः नस
प्रसारणंसेप्रसारणं लिटिवयोयः वश्चास्यान्यतरस्यांकिति वेजः २ स्यपिचाज्यश्वाव्यश्च विभाषापरे आदेचउ
परोज्झिति नश्चोलिटिस्फुरतिस्फुलत्योर्घञि कीरुजीनाञ्णौ सिध्यतेरपारलोकिकेमीनातिमिनोतिदीङां ल्यपि
च विभाषालीयतेः लिटेलंदसि अपगुरोणमुलि चिस्फुरोर्णौ प्रजनेर्वीयतेः विभेतेर्हेतुभये निसंस्मयतेः
सज्ञिद्रुहोर्ण्यंलघुपूर्वात् अनुदात्तस्यचयत्रोदात्तलोपः धातोः विनः तद्धितस्य किनः निस्

S7
1944

स्त्रिदासन्यषन्दोषन्मकञ्छकभुदन्नासञ्छस्प्रुतिषु यात्तोदः षः सः णानः लोपोव्योर्वलि चेरनुकस्य हलन्त्या
पूर्वादीर्घात्संतियण्क्ङिति हलः एङः कुत्वात्संधेः द्रोञ्छंदसिबहुलं ऋस्यपिनिकृनिवृक् संहितायां छन्द
आम्नाञ्च दीर्घात् पादादाहृ इकोयणचि एकोयवावावौनायिप्रत्यये धातोस्तन्निमित्तस्यैव ४ स्थानेयो
गाक्योर्थे कयस्मदर्थे भव्यप्रवेयेवछंदसि एकःपूर्वपरयोः आताद्विश्च घनिनिकारसिद्धाः आद्गुणः वृद्धिरचि
एमेधक्रटकऊठाटञ्च उपसर्गादनिधौनो वासुत्यापिशलेः औतोम्शसोः एङिःपररूपं ओमाङोश्च उस्य
परोनात् आनोर्गुणे अव्यक्तानुकरणस्यानृदनो नाम्यदिनस्यात्सस्यनुवा नित्यमाम्यदिनेत्यपि ५ अकः सव
र्णेदीर्घः प्रथमयोः पूर्वसवर्णः तस्माच्छसानः पुंसि नादिर्वा दीर्घाज्जसिच वाछंदसि अमिपूर्वः संप्रसारणा
त्रा एङः पदान्तादति उ-सिः-सोश्च ऋतउत् ख्यत्यात्परस्य ओतोरोरपुनादपुन हन्तिच प्रकृत्यांतःपादम
व्यपरे आड्याद्यवाद्यवकमुरचनायमंतंबंधस्युधुच यजुष्युरः प्रापोजुषाणोवरेभावर्षिष्ठेबबालबिकेपूर्वे आ
गंदस्यादेश्च अनुदात्तंचकुधपेर ६ अवपथासिव सर्वत्रविभाषागोः अवः स्फोटायनस्य इंहेचनित्यं पु
नर्ग्रहणाज्जाविनित्यं अदिप्रभृतिभ्यः शपः इकासवर्णेशाकल्यस्यङ्स्वश्च ऋत्यकः अप्लृतैकहल्मध्येन
इच्चैधमेणस्य दिवउत् एतत्तदोः सुलोपोकोरनञ्समासेहलि स्यछंदसिबहुलं सोचिलोपेचेत्पादपूरणं
सुब्ज्योस्सुपः आदृभ्यासस्यबयोपि संपुर्युपभ्यः करोतेर्भूषणे समवायेच उपात्प्रतियत्नेवैकृतवाक्याध्याहारेषु
किरतेर्लवने ७ हिंसायाप्रतेश्च अपाच्चतुष्पच्छकुनिष्वालेखने कुस्तुंबुरूणिजातिः अपरस्परः क्रियासात
त्ये गोष्पदेसेवितासेवितप्रमाणेषु आस्यदंप्रतिष्ठायां आश्चर्यमनित्ये चर्चस्कृत्यसुकरः अपस्कारोरथांग वि
क्किरः शकुनिर्विकिरोवा कृत्याल्युटोबहुलं अन्येभ्योपदमन्वे प्रतिष्ठाप्रस्कण्वहरिश्चन्द्रावृषि मस्करिणोवेणव
आतकयोः कालिरात्तसुदनगरे कारस्करोवृक्षः पारस्करप्रभृतिनिचसंज्ञायां अनुदात्तंपदमेकवर्जं क
र्तर्युपमानादुदात्तः उञ्छादीनांच ८ अनुदात्तस्यचयत्रोदात्तलोपः धातोः विनः तद्धितस्य किनः निस्

भोजसः चतुरश्रासि सौवक्षाच्चस्त्रनियादिर्विभक्तिः ओतोदानाडुत्तरपदादन्यतरस्यामनित्यसमासे ओषे च
च्छन्दस्यसर्वनामस्थान इदितश्चपरायणुभ्रयुभ्यः अष्टनोरीर्घात् द्यावस्तुभ्यामनुपू। नामन्यतरस्यो ङ्याम्छन्दसिबहुरु बहुचिचतुर्भ्योहल्लादिः अत्युपोनम
१ विभाषाभाषायां नगोम्चन्सावर्णराड्ड॰कुड॰रुङ्याः दिवोसस्थान्चान्यतरस्यो निस्वरिन् नास्यनुदा
त्तेनि॰ चतुष्पदष्णात्सार्वधातुकमनुदात्तमङ्गि॰ उः आदिःसिचान्यतरस्यं स्वपादिहिंसामच्यनिष्टि अभ्य
स्तानामादिः अनुदात्तच सर्वस्यसूपि भीर्क्रीभृहुमदजनधनदरिद्राजागरोप्रसत्पूर्वपिनि ङिति आदिर्णौ
मुत्यन्यतरस्यो अचः कर्तृयकि थलिचसेटीउतोवात्मित्यादिर्नित्यं आमेत्तीनस्यच पथिमथोः सर्वनामस्था
ने अतस्त्वेवयुगपत् १० सयोनिवासे ज्ञयःकरणे रषाहिनाच संज्ञायामुपमाने निष्ठाचद्यजनात् सुष्कश
ष्टो आद्यिनः कर्नामिकेविभाषा जुष्टार्पितेचछन्दसि नित्यमंत्रे युष्मदस्मदोङि॰सि उत्तियच यतोनावः इदंव
दसश्चसुड्हाभ्यत्तः विभाषावेरिवेधानेयोः त्यागरागहासकुहश्वथकथानो उपोत्तमेरिनि चञ्यन्यतरस्यो म
तोःपूर्वमात्संज्ञायां ओतोवत्याः ९१ ईवत्या॰चौ समासस्य ९२ एकाक्कस्यायोत्यपिचेयचस्यञ्यावि
कः सर्वोपपथामिहिंसायामनुदात्तस्यविभाषाख्यईवत्याद्यीणि इतिषष्ठाध्यायस्यप्रथमः पादः १
बहुव्रीहिप्रकृत्यापूर्वपद नपुंसकमनुत्यार्धर्चनियासप्तम्युपमानाच्चयर्द्दितियाकृत्याः वर्णोवर्णेष्वनेते गाध
लवणयोः प्रमाणे रायाद्यदायाद् प्रतिबंधिचिरकृच्छ्रयाः परेपदेशे निघोतवातवोरेण शारदनार्तवे ओ
र्धर्युकषायेयाज्ञनौ सूदकृप्रतिरूपयोः सादृश्ये हिंगोप्रमाणे गतेव्यपरेयवाणिजे मात्रोपज्ञोपक्रमच्छा
येनपुसके सुखप्रियेयाहिते प्रीतौच स्वस्वामिनि पसावैश्वर्येच विभुवाक्किरद्विधिषु वाभुवन् १ आद्या
कावार्धनदायः रूसभावने पूर्वभुतपूर्वे सविधसनिःसमर्यादसवेशदेशपुसामीप्ये चिरपश्चारीनियुक्त
वेनपु सख्यावमकन्यापवस्त्रभोपकर्मधारये कुमारच्च आदिःग्रेयनसि पूर्वेषन्यतरस्यो इगन्तकालक

53
1944

पालभागद्वारोवपुहिंगो बहुन्यतरस्यो दिष्टिवितस्योश्च सप्तमीसिद्धशुष्कपक्वबंधेष्वकालात् परिप्रक्षपापा
वर्ज्यमानाकोराचावयेवपु राजन्यबहुवचनद्वंद्वधुक्षरिभुषु संख्या आचार्योपसर्जनश्चांतेवासी कांतको
जयाश्च महान्त्रीह्यपराह्णष्टीष्वासजाबालभारतहैलिहिलरोरवप्रवृद्धेषु रूक्षकश्चवेश्मवेद्व उष्ट्रः सादि
वाभ्यः २ गोः सादसादिसारथिषु कुरगार्हपनरीक्युर्वस्तूनरत्यस्त्रीलदृढरूपापारवडवोतनिलक
हुःपण्यकंबलोदासीभारणोच चतुर्थ्यर्थे अर्थे केच कर्मधारयनिष्ठा अहीनार्हनिया तनियाया
कर्मणि ८ गतिरनंतरः नादेरन्वनिनीरुत्यतो नंवरचांतश्चयुगपत् अनुगेनाचतोवप्रत्यये न्यधीनच इ
षन्यतरस्यो हिरण्यपरिमाणधने प्रथमोनिरापसतो कनरकतेमोकर्मधारये आर्याद्यात्मणकुमार्याः
राजाच षष्ठीप्रेयनमि २ कैनित्यार्थे यामः द्वित्वीनि राजन्यप्राद्यासायां आदिरदन्तः सप्तमीहरिणो
धर्म्यहरणे युक्तच विभाषाध्यक्षपापचहित्यिनि गोत्रोतवासिमानच आक्षणेस्त्रिये अंगानिमेरये भक्ता
दिदर्थेषु गोवीडालसिंहसेंधवेषूपमाने आकर्षादिकार्थे प्राचांक्रीड्यां अणिनियुक्ते द्वित्वीनिचाव
जः संज्ञायांच गोतनियवपाले णिनि उपमानादाचारार्थप्रकृतावेव ४ युक्तारोह्याद्यन्य दीर्घकाशतुषभा
ष्टपंटेन अंत्यात्पूर्वबह्वचः योमनिवसंतः घोषादिषुच छात्र्यादयः द्वंद्वाद्यां प्रस्थरद्वमकर्षादीनां
च उमकृत्वनगरनुदिन्यो कसेमंचावर्णद्वयचु नस्तद्धितेकुसंज्ञीनमद्राध्मकंजलं अंनः संवेगुणका
स्त्रीसंज्ञायांगिरिनिकाययोः कुमार्यावयसी उदकेकेवले द्विगोक्लुतो सभायांनपुंसके पुरेप्राचां आ
रिष्टगोडपूर्वेच ५ नहस्तिनफलकर्मार्द्याः कुस्तलकूपकुंभशालबिले दिक्शब्दाग्रामजनपदाख्यान
चारानीदेषु आचार्योपसर्जनश्चांतेवासिनि उत्तरपदस्थौ सर्वेच बहुव्रीहौविभक्तिसंज्ञायां उदराश्वेषुषु
खे नदीबंधुनि निष्ठोपसर्गपूर्वमन्यतरस्यां उत्तरपदादिः कर्णावर्णलक्षणात् संज्ञोपम्ययोन्यश्च क

दण्डद्यीवाजधेव स्टगध्वरस्थायांच नयोजरमरमिमेत्ताः सोर्मनाम्नी आरोमोषसी ऋत्वादयश्च आपुरा
त्तबहुच्छंदसिवीरवीर्यांच ६ कुलतीरतूलमूलशालाक्षसमप्रव्ययीभावे केसमेथरूपपाव्यकांडहिंगो न
पुरुषआत्मायांनपुंसके केथाच आदिश्चिहनादीनांचलखेदृकृडुकंकाडगहांयां चीरमुपमानं पल
लसूपधाकेमिश्रे कूलसूदस्थलकूपीः संज्ञायां अकर्मधारयराज्ये वर्ग्यादयश्च पुत्रःपुमभ्यः नावा
येराजर्त्विक्संयुक्तज्ञात्यारेभ्य ऋणादीन्यप्राणीषष्ठ्याः षट्चकांडादीनिकुंडवन प्रकृत्याभंगालं शि
नेनिंसाबहुत्वबहुश्रीहावभसत् गतिकारकोपपदात्कृत् उभवनसत्यादिषुयुगपत् ७ देवनाहेहेव
नानरपेदनुदात्तादावर्थेधीरूढपषंमथिषु अंतः थाथघञ्क्ताजबीजकाणां रूपमानानूक्तः सज्ञा
यामनाविनादिनो प्रहृदादीनांच कारकाद्दत्तश्रुतयोरवाग्विषि इथंभूतनक्तमिनिच आनोभावक
मेवचनः मनूक्तिन्व्याख्यानद्वायनासनस्थानयाजकादिकीनाः सभ्याः पुण्यं ऊनार्थकलहेतुति
यायाः मिश्रंचानुपसर्गमसंधौनञोयणप्रतिषेधसपाद्यहिनास्तमर्थास्तथिनाः यथनाम्नादेर्थे
अन्यकावहुक्तो भाकोशंच संज्ञायां कृत्यो केमुत्रार्वाकयश्च ८ विभाषान्नन्नवीद्दगशुचिषु बहु
व्रीह्यविदेसननञ्भ्यः प्रथमपूरणयोः क्रियागणेन संख्यायास्तनः विभाषाछदपि संज्ञायांमित्राजनयो
व्यवायिनोंतरे सुखस्वांगं नाव्यादिकूछद्रगात्रहस्तूलमुष्टिपृथुवत्सभ्यः निष्टपमानादन्यतरस्या
ज्ञानिकालसुखादिभ्यानाछानावुक्तोरुनमिनप्रतिपन्नाः वाजातेनञ्भ्यां कपिपूर्वं हस्वांतेत्या
दूर्वं बहोनंञ्वदुत्तरपदभूमि नगुणादयोवयवाः उपसर्गात्स्वांगध्रुवमपशु वनसमासे अनञ्श्च अ
नञ्श्च ९ ननिविभ्यो पेररभिनोभाविभेऽल प्रादस्वांगसंज्ञायां निरुदकादिनिव अभमुख आपा
च स्फिगपूतविणोजोर्ध्वं कुक्षिसीरनामनामान्व अधेरपरिस्थं अनोरप्राधानकनीयसी पुरुषश्चा
न्वादिष्टः अनेरलसदे नेरसधान प्रनरन्वाद्यस्तपुरुषे उपाद्यजजिनमगोरात्ययः सोरवस्पर्ण

55
1944

विभाषासुखे द्विविधांपाहन्मूर्धस्रवहुव्रीहौ सरुजचाकांनानूपरादिच्छंदसिबहुले ९० बहुव्रीहावाडंकोमः
सारंकेनित्योर्थेयुक्तानुलिकूस्तनीरदवनाविभाषाननिविभ्योमेकोनविंशानिः इनिषष्टिध्यायन्त्यहिनियः
पादः २ अस्तुगुनरपदे पंचम्यास्तोकादिभ्यः ओजः सहोभस्तमसस्तनोयायाः मनसःसंज्ञायां आज्ञा
यिनिच आत्मनश्चपूरणे वेत्याकरणास्यायांवृतुर्थ्याः परस्यच हलदंतात्सप्तम्याः संज्ञायां कारनाम्नी
चप्राचांहलादौ मध्याहरो अमर्धमस्तकात्स्वांगादकामे बंधेचविभाषा नत्पुरुषेकनिबहुले प्राग्दूत्र
रत्कालदिवोजे विप्राषाचषंसरंसरात् युकालनेनुकालनाम्नाः ग्रामवासवासिष्यकालात् नेन्सो
रुचभाविषुच स्त्रेवृभाषायां ९ षष्ठ्याआक्रोशे पुत्रेन्यतरस्यां ऋणेविषयेयानिसंबंधेभ्यः विभाषास्व
स्रपत्योः अनृक्नोहृद्भगसनाहृदंचहृदयस्य हृदयेनःसामवेदेभ्यः इदमोदिवाषावा दिवसश्चपृथिव्यां
उषासोषसः मानरपिनरबुदीनां पितरामातरावछंदसि स्त्रियाःपुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ् समानाधिकर
णेस्त्रियामपूरणीप्रियादिषु नसिलाद्विषाद्रुत्वस्तूवः क्यङ्मानिनोश्च नकोपधायः संज्ञापूरण्योश्च
रुद्विनिमित्तस्यचतद्धितस्यारक्तविकारे स्वांगाच्चेतोमानिनि २ जातेश्च पुंवत्कर्मधारयजातियदेशीये
षु घरूपकल्पचेलड्वुबगोत्रमतहतेषुस्त्रीनेकाचोहसः नद्याश्चेषस्यानंतरस्यां उगितश्च आमहतः स
मानाधिकरणजातियोः घ्यष्टनसंख्यायामबहुव्रीहौसंज्ञायांचेरस्रषः विभाषाचत्वारिंशत्प्रभृतौसर्वेषां
हृदयस्यहृल्लेखयदणलेखेषु वाक्षोकष्यस्रोगेषु पारस्यपाराद्यानीगोपहतेषु पद्यत्यर्थे हिमकाषि
हतिषुच अन्यतो वाधोषमिश्रशब्देषु उदकस्यादः। संज्ञायां पेषवासवाहनधिषुच एकहलादौ पूरयि
त्र्यन्यतरस्यां मेर्योनश्चक्रुधिदृक्षमभारहरविषयगहिषुच २ इकोहस्वोभ्यांगालवस्य एकतद्धितेच ग्रामो
संज्ञाछंदसोर्बहुले लंब इष्टकेषिकामालानांचिन्नूलभारिषु स्त्रियतनयंयनस्य आरुहेषदजनस्यमुम

सोरेषाः स्नाभ्यस्तयोरातः इङस्यसोः इङीरङस्य भियोन्यतरस्यां ज्ञाजनोर्जा ङ्याचहो लोपायि ध्वसोरद्
यभ्यासलोपश्चाऽतएकहल्मध्येनादेशोरिटि ६ थलिसेटि क्नूफलभजत्रपश्च राधोहिंसायां वाऽऽध्वमुध्व
सो फणावसस्तानौ नडासदद्वादियुणानौ अर्वणस्त्रसावनञः मघवाबहुलं भस्य पादःपत् वेसाः से
प्रसारणं वाऽर्ङ्ङि स्वयुवमघोनामतद्धिते अल्लोपोनः षपूर्वहन्भूनराज्ञामह्नां विभाषाऽङ्ग्यो नरोयोगा
दमेतान्वाच्यः उदङ्दत्र्भानोर्धानोः ७ मंघबह्व्याद्येरात्मनः निविंशेतर्डिति टेः नस्तद्धिते अल्लोपोऽनः
रव आर्युणः ठस्येकः ठकि ठाकञ्ठकः परेर्नित्यागस्यमत्स्यानांयउपधायाः हलस्तद्धितस्य अपत्येयञञ्च
तद्धितेनामि क्यच्व्योश्चविच्वकादिभ्यस्छस्यलुक् नुरिष्टेमेयः सुटः स्फुरन्फुरयुवङ्गस्तिप्रस्फुरणादिभ्यः
परः पूर्वस्यगुणः प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुगुरुबर्हन्प्रंहिष्ठपरमबृंहिवृढप्रियुवृषाणांप्रस्थस्फवर्हिगर्वेषित्रबृढ्रघि
वृदाः बहोर्लोपोभूच्चबहोः इष्टस्यियिट्च ज्यादादियसः ८ रक्तेनहभोदर्शनीयाः विभाषोर्ण्योश्छन्दसी प्रकृत्ये
कान्च इनण्यनपत्ये गाथिविद-केशिगणिपणिनश्च संयोगादिश्च अन येचाभावकर्मणोः आत्माध्वानौखे
नमपूर्वोपपत्यवर्मणः आत्मोज्ञाने कार्मस्ताच्छील्ये ओक्षमनपत्ये दोऽनायनहस्तिनायनाथवर्णिकेतेत्राहिते
यर्याहिनायनिभ्राणहत्यसविस्वाकैतवर्यद्वरणमयानि जन्त्यवास्व्यवास्यमाध्वीहिरण्ययाणिछन्दसि ९ अगस्यरा
क्षोपाविद्धनावाकोदक्षिणाहुरसस्य: स्थलिकर्मशेपुरुषकनःपंचदश इनिपष्ठाध्यायस्यचतुर्थपादः ४ षष्ठाध्या
यःसमाप्तः ६ ॐ युवोरनाकौ आयनेयीनीयियः फढखछघाप्रत्यादीनां सोनः उदश्वस्तान् अस्त
नपदेष्वननः हीरोरुट् वर्तृर्घभाषावहुलंछन्दसि आनोभीयस्य बहुलछन्दसि नरमदसारकोः
ढाऽसिरः सामिनास्याः उर्यः सर्वनाम्नः स्माऽसिऽस्मात्मीनो पर्वादिभ्यानवभ्योवानसः डी ओ
ङ्ऽवपः नपुंसकाच्च अजादेः डिः १ अष्टाभ्यऽओश्वो पाङ्यासुक् स्वमानपुंसकान आनाम् अतुतरा

S9
1944

दिभ्यः पञ्चभ्यः नेनराछन्दसि युवारसन्याद्-सोऽङ्ऽ-प्रथमोयोरम् इसोन भ्यसाभ्यम् पंचम्याजस् एकवचनस्यच सा
मकाक आनङौणल: नुषास्तानङ्गद्विष्यन्यतरस्यां विदः ङानुवंसु: रामोसनञपूर्वोक्तोत्यप् स्कंधिछन्दसि रूपा
युस्फुपूर्वसवर्णाछेगाद्याद्यो जालः अमोऽशस् २ लोपस्तआत्मनेपदेषु ध्वमोध्वात् यजध्वैनमिनीवं तस्वनात् तसनघ्नन्
घनाश्च इदंनोमसि कोयक् उर्ङानमिनिन स्तात्यादयश्च ङाज्नसेरसक् अस्थक्षीरस्थसवर्णानामात्साद्यैनोक्यचि आमिसर्वे
नाम्नः सुट्चस्यः ङस्यनद्यापानुट् षड्चनुर्भ्यश्च श्रीग्रामण्याश्छन्दसि गोपांदासेन इदंनोनुमधानोः डेमुचारीणां मस्जिनशो
र्झलि २ रधिनोभोरवि नद्यृतिदेरधेः रभेरहस्वोदोः लभेश्च आडृचि उपात्प्रतंसायां उपसर्गोऽस्यसुपकोः नसऽभ्यांकेवला
भ्यांविभाषाविष्णमुक्तोः इणिह्वासर्वनामस्थानेधातोः युजेरसमासे नपुंसकस्यझलचः इकोचिभविभक्तो हलीयादि
षुभाषिनपुस्कंपुवद्भालवस्य अस्त्रिदधिसक्थ्यक्ष्णामनङुदात्त छन्दस्यपिदृश्यते इच्चहिवचने नाभ्यस्ताछतु वानपुंसकस्य
अल्लिनद्योर्नुम् ४ ङापङ्यनोर्नित्यं सावनडुहः दृकवचःस्वनवसांछन्दसि दिवऔत् पथिमथ्यभुक्षमान् इनोत्सर्वना
मस्थाने थाम्यः भस्येटेलोपः पुंसोपुंसासऽ-गोतोणित् णलुत्तमोवा सख्युस्संबुद्धौ अनङ्-सौ ऋदुशनस्पुरुदंसो
नेहसांच ङ्यङ्नङोश्शुः स्त्रियांच विभाषाऽनीयादिष्वचि चतुरन उङोरामुदात्तः अमसंबुद्धौ ऋतश्छोटोः ५ उपधायाश्च
उदोष्ठ्यपूर्वस्य बहुलंछन्दसि ६ यूरोष्ठाभ्योलोपस्तरधिपृष्ठ्यनोरषघायस्त्रीणि इनिसप्तमाध्यायस्यप्रथमपादः १
सिचिवृद्धिःपरस्मैपदेषु आनोस्मरांनस्य वदव्रजहलंतस्यावः नदि हन्वनगमश्वसजनखनघसांक्ङिति अनोनिवं
भाषा अनोहलादेर्लघोः नेडृश्लिलुनित्रुत्रनथसिसुसरकसेषुच एकाचउपदेशेनुदात्तात् श्नुक्: किति सनि
ग्रहयुद्रुस्रुश्रुस्फुरुक्ष्णुवोलिटि श्वीदितोनिष्ठायां यस्यविभाषा आदित्तश्च विभाषाभावादिकर्मणोः
क्ष्म्यस्तानध्यानक्ष्मल्लम्लिष्टविरीव्यफाटचादीनिमथमनसमः सक्तविस्पष्टस्वरानायासभ्रद्रेषु धृषिशसिवैयात्ये
दृढस्थुलबलयो १ प्रसोपरिवृढः रुष्यगहनयोः कषः धृषविशब्दने ओर्दः संनिविभ्यः ओभ्यस्त्वाविदुर्य

णेरध्ययेनस्ने वादेतस्यौज्ञानपूर्णेदस्तस्यष्टछन्नज्ञसाः ऋषयमत्वरसंघुषास्वनत्वेषेलोमसु अपवितश्चक्षु
द्वैरश्छेदसि अपरिहृताश्च सोमेद्वरितः यमिनस्कभितस्तभितोनभिनन्वनविकस्वाविद्यास्तुद्यास्तुद्यास्तुदनरु
द्यास्तनरुन्तनस्तन्तवस्तन्तवस्तुवरूचिरुज्वलिनिक्षरिनिक्षमिनिवमित्यमितीत्तिच आर्धधातुकस्येड्वलादेः
स्नुक्रमोरनात्मनेपदनिमित्ते यङ्लिटिदीर्घः वृनोवा नलिटि॰ सिचिचपरस्मैपदेषु २ इडत्तिनिवा लिटि॰
सिचोरात्मनेपदेषु ऋतश्चसंयोगादेः स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितोवा रथादिभ्यश्च निरःकुषः इण्निष्ठायां
तीषसहलुभरुषरिषः सनीवन्तर्धभ्रस्जदंभुसिस्फूर्णुभरज्ञपिसनां क्ङिति॰ क्तानिष्ठयोः पूङश्च वसतिक्षुधो
रिट् ऊर्णोः पूजायां स्तुभोविमोहने जृष्वश्नात्तिक्षुदिनोवा संमिविकुलत्थनछृदृदन्तः गमेरिट्परस्मै
पेदेषु नरब्भ्रस्जनुर्भ्यः तासिवत्कृपः अचस्तास्वत्थल्यनियेनिस्य उपदेशवतः ऋतोभारद्वाजस्य त्वभूथान
नथजगृभ्मवेयेर्थनिनिगमे विभाषोर्णोरजिदेवोः इडत्यर्तिव्ययतीनां वसेकाजाद्वसां विभाषागमहनविद
यिशृ॰ सनिससनिवांसं ऋधनोःस्य ओजः सिचि स्तुरुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु यमरमनसक्लिपूङ्र
ज्वरोसनि किरश्वपवभ्यः रुदादिभ्यः सार्वधातुके इडाःस इडजभोर्ध्वे च लिङः सलोपोनन्तस्य अ
नोयय॰ ४ आतोङितः नः आत्मनेः ईदासः ऑष्टनःऊविभक्तौ रायोहलि युष्मदस्मदोङसोदृ
तियायोच प्रथमायाश्चद्विवचनेभाषायां योचि डेर्यःलोपः मपर्यन्तस्य युवावौद्विवचने यूयवयौज
सि त्वाहौसौ तुभ्यमह्यौङयि तवममौङसि त्वमावेकवचने प्रत्ययोत्तरपदयोश्च त्रिचतुरोस्त्रियां ति
सृचतसृ आचिरऋतः १ जरायाजरसन्यतरस्यां त्यदादीनामः किमःकः क्वतिहोः क्वाति तदोःसः
सावनन्त्ययोः अदसओसुलो पश्च इदमोमः दश्च यःसौ इदोयुंसि अनाप्यकः हलिलोपः मृजे ११
र्वृद्धिः अचोञ्णिति अतउपधायाः तद्धितेष्वचामादेः किति च ६ सिचिप्रभाचिरूसन्यचआतो

61
1944

नोजरायाऽनष्टादृक्षः इतिसप्तमाध्यायस्यद्वितियःपादः २ देविकाशिंशपादित्यवाट्दीर्घसत्रश्रेयसामान् केक
यमित्रयुप्रलयानापेदेरियः नद्याभ्योपदाभ्यांपूर्वपीतभ्योमेन्द्रद्रुहरादीनांव न्यधीध्यस्यचैकवचनस्य नकर्मधृति
हरे स्वागतादिनांच खादिरिनि पदांतस्यान्यतरस्यं उत्तरपदस्यच अवयवादेनाः रुसर्वाङ्गनपदस्य दिशो
सङ्ख्यां प्राचांग्रामनगराणां सेरव्यायाः संवत्सरसंख्यस्यच वर्षस्याभविष्यति परिमाणानस्यासंज्ञाङ्गणयोः
ज्ञेप्राष्टपदानां रुद्रुगसिध्वंसेनपूर्वपदस्यच अनुदात्तादिनांच ९ देवनाद्देवच नञ्स्यपरस्य दीर्घाञ्चवतण
स्य प्राचांनगरांते जगलधेनुचलज्ञानस्त्वविभाषितमुत्तरं अर्धात्परिमाणस्यपूर्वस्यतुवा नातःपरस्य प्रवाह
णस्यैढ नस्प्रत्ययस्यच नञ्दुच्चिस्वरः क्षत्रङ्कुशलनिपुणांशं यथनथायथापुरयोःपर्यायेण ह्नसे
चिण्णमोः अनोयुकचिण्कृतोः नोदात्तोपदस्यमानस्यानात्मेः ज्ञानिवध्योश्च अर्निन्द्रीकूटीरीक्रयीक्षा
म्यानांयुङ् रोगाख्यासाक्ष्यावेषायुक् योविधूनेनेजुक् स्त्रीस्तुनुंस्नुकावन्यतरस्यां स्नेहविपातेन भियो
हिनुभ्यपुक् २ स्फायोवः स्फेरगतौतः रहेपोन्यतरस्यां प्रत्ययःस्थाक्ष पूर्वस्यानदायरूपः नयासयो॰
उदित्यामानस्थेनेयकापूर्वायाः भस्त्रेषाज्ञाज्ञाह्यस्वानभूपूर्वाणामपि अभाषितपुस्काच्च आदाचार्याणां ट
कैरस्य उरसुक्तानात्काः वजः कुधिद्यृतोः न्येकादिनांव हेहनेर्ज्ञिन्त्तेषु अभ्यासाच्च हेर्धिः सु
न्लिटोर्जः विभाषोर्वः नक्षोदः अजिव्रज्योश्च ३ भुजन्युब्जौपाण्युपतापयोः प्रयाजानुयाजौयज्ञांगे वत्सौ
क्षेनो ओकउचः के एयऊठावेकयज्ञयान्वरत्रप्रचर्चश्च वचोशंसेस्तायां प्रयोज्यनियोज्यौशक्यार्थे
भोज्यभक्षेघोसोपोलेटिचा ओनयतिं वसत्यादि रुग्वाडुहदिलिहगुहामासनेपेदंदेसे ग्रामगृष्ठानांदी
र्घाणि ष्टिवु रुमुचमोक्षिणि क्रमःपरस्मैपदेषु इषुगमियमांछः पाघ्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यर्तिसर्ति
शर्तिपर्वजिमन्नमतिष्टमनयच्छपश्यच्छधौशीयसिदाः ज्ञायनाज्ञा घादीनांह्रस्वः ४ मीनातेर्निगमेमि

देर्गुणः जसिच सार्वधातुकार्धधातुकयोः जोयविचिण्णल्ङि॰ रुक् पुगंतलघूपधस्यच नाभ्यस्तस्याचिपि
तिसार्वधातुके भुरुवोस्सिङि॰ उनोरश्लिलुकीहलिङ्याभ्योर्वभीषा गुणोऽर्ते॰ तृणह इम् ब्रुवईट् यङोवान
रुस्तङाम्यम्॰ सार्वधातुके अस्तिसिचोऽपृक्ते बहुलंछंदसि रुदश्वपत्यभ्यः अड गार्ग्यगालवयोः आदेः सर्व
षां ५ आतोदीर्घोयचि सुपिच बहुवचनेझल्यत ओसिच आङिचापः संबुद्धेच अवार्धनयोर्ह्रस्वः ह्रस्वस्य
गुणः जसिच ऋतोङि॰ सर्वनामस्थानयोः घेर्ङिति आणनयाः याडापः सर्वनाम्नःस्याद् ह्रस्वश्च विभाषाङि
नीयात्रीभ्याम् ३॰ शम्नद्यभ्नीभ्यः इडज्भ्या ओन् आम्बेः आङोनास्त्रियां ५ देविकादेवतारुक्षायोभुज
सीनानेरनो दीर्घाच्छंदसि इनिसप्तमाध्यायस्यचतुर्थपादः ३ णेश्चङ्युपधायाह्रस्वः नाग्लोपिशास्वृदिता मा
जभासभाषदीपजीवमीलपीडामन्यतरस्यां लोपः पिबैतिद्राभ्यांसस्य तिष्टेतिरित् जिघ्रतेर्वा इच्छति नित्यछं
दसि दृशेर्दृगिलीटि ऋतश्चसंयोगादेर्गुणः ऋच्छत्यृतां स्रृहृपॄकॄसॄवां केणः नकपि ज्ञापान्यतरस्यां
ऋहृशॄभ्यः गुणः अस्यतेस्थुक् श्वयतेरः पतःपुम् वचउम् ९ ईडः सार्वधातुकेगुणः आयः यिक्ङि॰ ति
उपस्यर्गात्सुनोति एनोत्ङि॰ आर्धधातुकयोरेषुः ओचेरेङ् कृतः रिङ् शयग्लिङ् क्षुगुणोर्ति
संयोगाद्योः यङिच दम्भ्योः अस्यचो क्यङिच अह्नायोदन्यधनायबुसुक्षाप्रिपासागर्धेषु नछंदस्यपु
त्रस्य दुरस्युर्द्रविणस्युरषण्यतिरिषण्यति आम्बाधः स्यात् देवसुम्नयोर्यजुषिकाटके कव्यध्वरपृतनस्य
चित्लोपः धनिसत्यतिमास्थामीतिकिति २ आछोरन्यतरस्यां दधातेर्हिः जहातेश्चक्ङि विभाषाछंदसि
सुधितनेमधितधिष्वधिषीच दादेर्घः अचतुपसर्गात्॰ आपोभिः सख्यार्थधातुके नामस्यार्लोपः ति
च हरति धीवर्णयोर्दीधीवेव्योः सनिमीमाघुरभलभकपतपदामचःस्य आप्जॄष्वधामीत्
देभद्रुभ्रुमुचोर्कर्मकस्ययुणोवा आचलोपिभ्यास्यसे ह्रस्वः हस्वादिःङोषः ३ डापूर्वोः स्वयः कुहोश्चुः

63
1944

कवेर्यङि॰ रुषेश्छंदसि दार्धर्नेर्दधीर्नेर्दर्धर्षिवो भृतेर्नित्यं रुर्ष्यादिनिघण्टसंसनिष्यदत्करिकत्क॰ निक्कदक्रुरिभ्यइ
विध्वनोदविधुनत्तरित्नत्रः सरीसृपतंवरिवज्रमन्मर्ज्यागनीगंनिन्दिच उरत्सुनिः स्तोष्यः संप्रसारणं यथोक्तमिदि
दीर्घत्वः किनि अनक्षेदः नस्मानुट् हिहलः अम्नोनेश्च भवतेरः ससूयतिनिगमे निजांत्रयाणांगुणः स्लो
भ्रशामिन्द्रआर्तिंपिपर्त्योश्च बहुलंछंदसि सन्यतः ओः पुयण्ज्यपरे ४ स्वतिभरणंतिद्रवतिप्रवतिप्लवति
च्यवतीनांवा गुणोऽर्ति॰ तुकोः दीर्घोकितः नीग्वंचुस्रंसुध्वंसुभ्रंसुकसपतपदस्कंदां नुगतोनुनासिकान्तस्यः
जपभजदहदशभंजपशांच चरफलोश्च उत्परस्यातः निच रीरदुपधस्यच रुग्रिकोरचलुकि ऋतश्चसंयोग
पुनिचर्॰ परेर्नलोपे दीर्घोलघोः आत्सदृक्षदुरग्रथमदस्तृस्पशांविभाषावेष्टिवेष्योः ईदृग्गणः ५ एतेतिः इण
कः ङापूर्वोः स्वतिसप्तदशा इनिसप्तमाध्यायस्यचतुर्थपादः ४ सप्तमाध्यायःसमाप्तः ७ ॐ सर्वस्यद्वेतस्य
परमात्मनिन अनुदात्तंच नित्यविषयोः परवल्लिंगे प्रसमुपोदःपादपूरणे उपर्यध्यधसःसामीप्ये वाक्यादे
रामंत्रितस्यासूयासंमतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु एकंबहुव्रीहिवत् आबाधेच कर्मधारयउत्तरेषु प्रकारेगुणव
चनस्य अकृच्छ्रेप्रियसुखयोरन्यतरस्यां यथास्वियथापथे हृदयरहस्यमर्यादावचनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगा
भिव्यक्तिषु पदस्यापदात् अनुदात्तंसर्वमपादादौ आमंत्रितस्यच युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थी द्वितीयास्थ
योर्वानावौ ९ बहुवचनस्यवस्नसौ तेमयावेकवचनस्य तवमौङितीयायाः नञ्वाहीहवयुक्तेपर्यायैश्चानालो
चने संपूर्वायाः प्रथमायाविभाषा निरः गोत्रादीनिकुत्सनाभीक्ष्ण्ययो निदुःनिरः॰ नसुट् निपातैर्यद्यदि
हन्तकुविन्नेत्रणकच्चिच्चयुक्ते नहप्रसारेभ सेसप्रश्ने अंगात्प्रतिलोम्ये हिच छंदस्येनकमपिसाकांक्षं
यावद्यथाभ्यः पूजायांनानंतरं उपसर्गव्यपेतंच तुपश्यपश्यनोहः पूजायां अहोच ७ उंछेविभाषा पुराच
परिप्रायो नन्वोत्यनुंछेषणायां किंक्रियाप्रश्नेनुपसर्गमप्रतिषिद्धं लोपोविभाषा एहिमन्येप्रहासे
लृट् शाखपूर्वे किंवृत्तवेच्चिकित्तरं अहोउताहोचानंतरे ऊंछेविभाषा गर्ह्यंर्थलोटालृण्नेवेकारकंसर्वान्य

सिघसीनांच ३ स्तोतिण्योरेवषणभासानु सञ्चिरिसहीनांच ग्राकृसिताद्ध्यवायेपि स्वादिष्वभ्यासेन
चाभ्यासस्य उपसर्गा ऋनोतिसूचनिस्यतिसौतिस्तेभ्यनिस्वासनयसेधसिचसञ्जस्वञां सुदिरपतेः स्त
मे अचाङ्गालंस्वनादिदृश्यर्थोः वेश्वस्वनोभोजनपरिनिविभ्यः सवसानसयसिविसहसुहृदरनिष्ठाथा प
रश्च परिस्कदः प्राच्यभरतेषुस्फुरतिस्फुरसोर्निर्निविभ्यः वेःसुश्राते निस्तेरणाः। पीङ्ग्लुडुलिंथोंगात्
विभाषेटःसमासेंगुलेसंगः ४ भीरोस्थानेअग्नेःस्फुरस्फोमेसोमाः ज्योतिरायुषस्तोमः मात्पितृभ्यांस्व
सा मानुपितृभ्यामन्यतरस्यां अभिनिसस्तनः ग्राच्यसंज्ञायां उपसर्गप्रादुर्भ्यांमस्तिर्यच्परः सूर्विनिदुभ्यः
सूपसिधिसूनिसमाः निनदीभ्यांस्नाते कौशलेसूत्रंप्रतिष्ठाते कृपिष्ठसुगोवे प्रष्टाग्यगामिनि दक्षास
नर्योविष्टरः छंदोनामिन्च गवियुधिभ्योस्थिरः विकुशमिपरिभ्यः स्थिल आवांवेगाभ्रमिसव्यापहित्रि
कुम्रकुम्रकंयुमिंजिपुंजिपरमेवहिर्दिव्यग्निभ्यः स्थः सूषामादिषुच एनिसंज्ञायामगात् नक्षत्राद्वा ५
इस्वान्तादेनहिते निसस्तपनावनासेनेवे युष्मत्तत्तक्षुष्मंतः पादे यजुष्येकेषां स्मात्तसोमयोश्छंद
सि पूर्वपदात्सुभः सनोतेरतः सेहपतनतनोभ्योंच नरपरस्मृपिस्रजिस्मृशिस्मृहिसवनादीनांसाम्नदाद्योः सि
वोयडि सुधातेगतौ प्रतिस्तब्धनिस्तब्धोच सादःस्तुभिसुसहोंडि सुनोतेस्यसनोसदिस्वप्योरस्तिडि।
निव्यभिभ्योऽवायेवालंदसि ६ मनुवसोरुजिचेडुपधस्तासिस्वाभिरोरुस्वादेकोनधिंशति इतिअष्टमा
ध्यायस्यतृतीयःपादः ३ रसाभ्यांनोणः समानपदे अट्कुप्वाङ्नुभ्यवायोपिपूर्वपदात्संज्ञायामगः वने
पुरगामिग्रकासिग्रकासोरिकाकोदरायेभ्यः ग्रनिरंतः शरेशुद्धशाम्रकार्ष्यखदिरियुसाभ्यांसंज्ञायामपि
विभाषौषधिवनस्पतिभ्यः अन्हःदतात् वाहनमहितात् पानेदेवो वाभावकरणयोः प्रातिपदिकांतनुम्विभ
क्तिषुच एकाजुत्तरपदेणः कुमतिच उपसर्गादसमासेपि णोपदेशस्य हिनुमिना अनिलोट नेर्गदनदपतप
दघुमास्यतिहन्तियातिवातिप्रतिप्सातिद्यतिस्यतिवहतिशाम्यतिश्विनोतिदेग्धिषुचशीर्षेविभाषा केखादाव

67
1944

षांतउपदेशेअनितेःअंतः १ उभौसाभ्यासस्यहेतरसूर्वस्यवमोर्वाअंतरदेशेअयनंच लंदस्यश्नुश्नयहा
तनश्चधातुस्थोरुभ्यः उपसर्गाद्धुक्लृंक्लृस्वचः णेर्विभाषा हलश्चजुपधात् इजादेसनुमः वानिंसनिंक्ष
निंदां नभाभ्यूकमिगमिप्यायीवेषांपासदांतात् नशेः षांतस्यपदांतस्यपदस्यया येपि क्षुभ्रादिषुच स्तोश्चु
नाश्चुः २ क्षुनाक्षुः नपदांताद्धोरनांतोष्णि शात् यरोनुनासिकेनुनासिकोवा अचोरहाभ्यांद्वे अनुस्वारेच ना
म्न्यांक्रोशेयुक्तस्यशरोचि त्रिप्रभृतिषुशाकटायनस्य सर्वत्रशाकल्यस्यच हीर्घादाचार्याणांसलोपःशाकल्यस्य
अभ्यासेचर्चयरिच वावशाने अणोपगृह्यस्यानुनासिकः अनुस्वारस्ययथियपरसवर्णः वापदांतस्य तो
र्लि ३ उदस्तांभोपूर्वस्यसयोहन्यतरस्यांशश्छोटि हलोयमांयमिलोपःशरोझरिसवर्णे उदात्ता
नुदात्तस्यस्वरितः नोदात्तःस्वरितोदयमगार्ग्यकाश्यपगालवानांग्रअइति ४ राभ्यामुभोषुनोदक्षोष्टो
रस्यमाध्यायस्यचतुर्थपादः ४ अष्टमाध्यायसमाप्तः॥ ग्रंथसंख्यायाप्रति २००० शुभंभवतु॥ ॥

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

68/1944

२३

इतिसूत्रपाठसमाप्तः ग्रंथसंख्यायथाप्रति १०००

२३